

DATE NOI CU PRIVIRE LA DEPOZITUL DE BRONZURI DE LA TĂUTEU

(r. Marghita, reg. Crișana)

În toamna anului 1940 a intrat în colecțiile Muzeului Național de Antichități un lot format din 16 obiecte de bronz, dintre care 13 întregi și 3 fragmentare, de la începutul Hallstattului, care a fost achiziționat de la I. Vendelin¹. Acesta le-a cumpărat în același an de la un colecționar și negustor de antichități din Oradea, care i-a indicat ca proveniență localitatea Terebeș, fără de nici o altă specificare.

De la început ni s-a părut suspectă această indicație vagă asupra provenienței obiectelor. Aceasta cu atât mai mult cu cât în nordul Transilvaniei se cunosc trei localități cu numele maghiar Terebes, dintre care două, Kraszna-Terebes (Terebești), mai înainte Tőke-Terebes², și Tur-Terebes (Turul)³ se află în regiunea Maramureș, iar a treia, numită simplu Terebes (Chiribiș)⁴, este în regiunea Crișana, la cca. 6 km nord de comuna Tăuteu (Tóti), unde s-a descoperit în anul 1934 un depozit de bronzuri de la începutul Hallstattului. Depozitul acesta, după confiscare, a fost predat fostei Case Naționale din Oradea Mare, care în urma intervențiilor oficiale l-a trimis Muzeului Național de Antichități, unde a fost studiat și apoi publicat de către Vl. Dumitrescu⁵. O prezentare sumară a aceluiași depozit a fost făcută și de prof. Fr. Ardos din Oradea⁶. Din aceste publicații rezultă că depozitul de la Tăuteu conținea 27 obiecte întregi și fragmentare de bronz, cinci verigi de aur, un vas mic de lut ars și un vas mai mare tot de lut ars, din care s-au găsit numai 11 fragmente.

¹ Aceste obiecte de bronz se păstrează astăzi în colecțiile Institutului de arheologie din București (nr. inv. IV, 5 374—5 389).

² Silvestru Moldovan și Nicolae Togan, *Dictionarul numirilor de localități cu populațiune română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, ed. a II-a, Sibiu, 1919, p. 180.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 45. Satul Chiribiș (Therebes, Terebes), din vechiul comitat Solnocul de mijloc (Közep-Szolnok), apare pomenit pentru prima dată în documente în anul 1461 (cf. V. Meruțiu, *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, Cluj, 1929, p. 38).

⁵ Vladimir Dumitrescu, *Le dépôt de la fin de l'âge du bronze découvert à Tăuteni*, în *Dacia*, V—VI, 1935—1936, p. 225 și urm. Numirea justă a localității Tăuteu, nu Tăuteni, cum a apărut la Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, și Roska Márton, *Repertorium*, I, p. 292. Tot în comuna Tăuteu s-au mai descoperit trei topoare de aramă (*ibid.*), dintre care unul cu tășurile dispuse cruciș a fost citat și de I. Nestor, în *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în 22 *BerRGK*, 1932, p. 77.

⁶ Ardos Frideric, *Date arheologice privitoare la Oradea și jud. Bihor*, Oradea, 1936, extras din *Familia*, III (1936), 4, p. 12.

În afară de aceasta, în urma unor sugestii primite de la prof. I. Nestor și a unor informații verbale obținute de la Fr. Ardos, relativ la depozitul de la Tăuteu, am înclinat să credem că obiectele atribuite Terebes-ului n-ar reprezenta în realitate decât o parte din depozitul de la Tăuteu, care din cauza pieselor de bronz mai masive ar fi fost sustrasă de la confiscare. Aceste obiecte ar fi fost vândute ulterior negustorului din Oradea, indicându-se apoi ca loc de găsimă, de vânzător sau de către acesta, localitatea Terebes și nu Tăuteu, pentru a se evita eventualele complicații ce ar fi rezultat din nepredarea lor la timp forurilor în drept.

Examinînd la Muzeul Național de Antichități cele două loturi de bronzuri de la Tăuteu și « Terebes » am constatat că ele se aseamănă prin următoarele caracteristici: patina verzuie cu două nuanțe, verde deschis și verde închis, puncte și porțiuni albastrii de la oxidare, resturi de pământ brun-podzolit și urmele raderii cu cuțitul pentru îndepărtarea patinei. Din cauza unei mai mari frecări, punctele și porțiunile albastrii de pe lotul de bronzuri de la Tăuteu au fost uneori desprinse de pe obiecte, rămînînd numai urmele lor. În cazul cînd patina a fost total îndepărtată, ca la o brățară de la Tăuteu, nu putem fi siguri dacă piesa respectivă aparține depozitului sau a fost introdusă fortuit în inventarul lui de către aceia de la care s-a confiscat împreună cu restul obiectelor.

La caracteristicile comune amintite se adaugă și mica depărtare pe teren, numai de cîțiva kilometri, între Tăuteu și Chiribiș (Terebes), care s-ar putea invoca ca un argument în plus pentru originea comună a celor două loturi. Aceasta cu atît mai mult cu cît obiectele atribuite Terebes-ului și din punct de vedere tipologic puteau foarte bine să fi fost găsite împreună cu cele din depozitul de la Tăuteu, formînd astfel laolaltă un depozit normal de bronzuri din această regiune.

În afară de această ipoteză, care ni se pare cea mai plauzibilă, nu era exclusă nici posibilitatea ca bronzurile noastre să provină chiar de la Terebes (Chiribiș), reprezentînd un mic depozit al unui turnător local, sau să se fi găsit într-una din cele două localități menționate mai sus din regiunea Maramureș, ceea ce părea mai puțin probabil, din cauza distanței mai mari față de Oradea, unde au fost cumpărate de I. Vendelin.

În acest stadiu al cercetărilor părea mai sigură constatarea făcută la Muzeul Național de Antichități, potrivit căreia, după anumite caracteristici comune amintite mai sus, toate bronzurile atribuite Terebes-ului ar fi provenit din depozitul de la Tăuteu.

Numai printr-o cercetare la fața locului s-ar fi putut stabili care este adevărata proveniență a lotului de bronzuri atribuit Terebes-ului.

Din împrejurări independente de voința noastră, această cercetare nu s-a putut face decât în toamna și iarna anului 1945. Astfel, în intervalul de la 13 noiembrie la 14 decembrie 1945, cu fonduri puse la dispoziție de Muzeul Național de Antichități și Seminarul de arheologie și preistorie de la Facultatea de litere și filozofie din București, s-a întreprins o cercetare pe teren la Tăuteu și în alte localități din regiunile Crișana și Maramureș, pentru a se verifica pe de o parte informațiile ce le deținem în legătură cu depozitul de la Tăuteu și eventual a se găsi alte piese din inventarul acestui depozit, iar de pe alta posibilitatea ca

lotul atribuit Terebes-ului să fi fost descoperit într-una din localitățile amintite din regiunile Crișana și Maramureș¹.

Înainte de deplasarea pe teren, la București, Fr. Ardos, care a fost la Tăuteu în 1936, strângând cu acest prilej câteva din fragmentele ceramice ale vasului în care ar fi fost găsit depozitul, ne-a informat relativ la locul descoperirii depozitului de la Tăuteu și la împrăștierea lui de către descoperitor. Amănunțele destul de precise în legătură cu risipirea depozitului ne-au fost foarte utile în cercetările întreprinse atât la Tăuteu și Marghita (raionul Marghita), cât și la Curtiușeni (raionul Săcueni). În schimb, indicațiile lui Fr. Ardos, publicate și confirmate nouă și verbal, relativ la locul de găsimă al depozitului de la Tăuteu², fiind prea vagi, se impunea neapărat o determinare cât mai exactă a acestui loc.

Cu prilejul cercetărilor efectuate s-au precizat condițiile de găsimă ale depozitului de la Tăuteu, înlăturându-se ipoteza, de altfel justificată atât timp cât nu se făcuse o cercetare la fața locului, că piesele acestui depozit publicat de Vl. Dumitrescu s-ar fi putut să provină din mai multe locuri, deoarece au fost confiscate de la anumiți negustori³.

Astfel, din informațiile obținute la fața locului, rezultă că în septembrie 1934, în timp ce locuitorul Bálogh Fr. din comuna Tăuteu strângea porumbul la câmp, fiul său Francisc, pe atunci în vîrstă de 10 ani, jucîndu-se pe izlazul comunei de pe dealul Szállás, unde era cu vitele la păscut, a văzut pe panta sudică a dealului spălat de apă, la cca. 600 m sud-vest de marginea comunei Tăuteu, o « sîrmă de bronz de formă rotundă », care ar fi fost torsionată și cu capetele răsucite în spirală. Scormonind imediat pămîntul în jurul acestei piese, la numai 5 cm adîncime a dat peste un vas mare de lut ars, spart, de formă și dimensiuni neprecizate, în care ar fi zăcut obiectele de bronz fără nici un aranjament. Tot în acest vas ar fi fost așezat și un alt vas mic de lut ars, în care erau depozitate într-un praf de culoare albicioasă cinci verigi de aur. Venind și tatăl băiatului la locul descoperirii, au adunat toate obiectele de bronz și de aur, ca și vasul mic de lut, lăsînd pe loc numai fragmentele ceramice din vasul mai mare, care au fost strînse în parte ulterior în 1936 de Fr. Ardos și în 1945 de autorul acestui articol. Apoi Bálogh tatăl și fiul, pentru a fi siguri că n-au mai rămas și alte obiecte pe locul descoperirii, au scormonit pămîntul în jurul acestui loc, nemaigăsind acolo nimic. După ce au plecat acasă, locuitorul Solyom Pál, care avea pămînt pe locul Véresz Tök din față, a săpat și el pe locul descoperirii și deși a ciuruit pămîntul, ca să nu-i scape nimic, n-a avut nici un rezultat.

După cîteva zile de la data descoperirii depozitului, au fost vîndute la Marghita întîii obiectele de bronz și apoi cinci verigi de aur, nereușindu-se să se achiziționeze decît lotul de bronzuri și verigele de aur publicate de Vl. Dumitrescu. În schimb, bronzurile mai masive, care ar reprezenta tocmai lotul atribuit Terebes-ului, n-au fost recuperate decît mai tîrziu, dîndu-li-se ca loc de găsimă localitatea Terebes, din apropiere de Tăuteu, pentru a se elimina orice legături cu descoperirea de la Tăuteu.

Deci, indiferent de felul cum au ajuns cele 16 obiecte de bronz în posesia negustorului din Oradea, în urma cercetărilor întreprinse la fața locului s-a stabilit

¹ În tot timpul acestei cercetări pe teren, completată cu studii de specialitate în directă legătură cu ea în unele din muzeele din Transilvania și Banat,

am fost ajutat de Corneliu Mateescu.

² Ardos Frideric, *op. cit.*, p. 12.

³ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 225, nota 2.

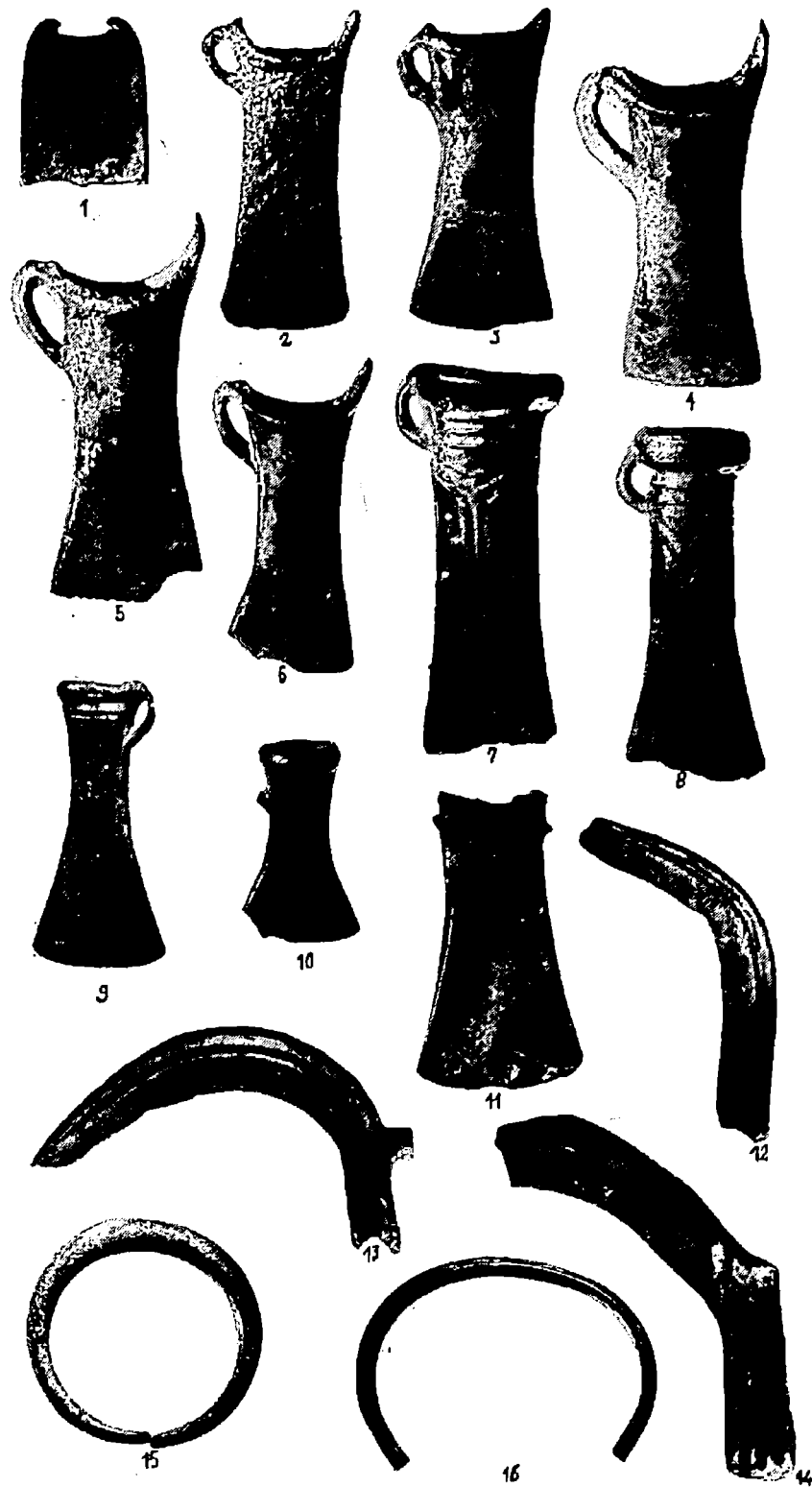

Fig. 1

în mod sigur că ele fac parte din depozitul de la Tăuteu, neputînd proveni din nici una din cele trei localități cu numele de Terebes amintite mai sus.

În acest fel se confirmă observațiile făcute la Muzeul Național de Antichități asupra caracteristicilor celor două loturi de obiecte (identitatea patinei, a punctelor și petelor albastrii de la oxidare, a urmelor de pămînt și a modului de curățire și avariere) cu rezultatele investigațiilor de pe teren.

Lucrul nostru ar fi fost mult ușurat și eventual s-ar mai fi găsit și altceva din inventarul depozitului dacă s-ar fi făcut o cercetare de acest fel la fața locului în 1935, imediat după ce Muzeul Național de Antichități a intrat în posesia obiectelor de bronz și aur din depozitul de la Tăuteu, expuse pînă atunci, după confiscare, în colecțiile arheologice ale Casei Naționale din Oradea Mare.

Cu prilejul cercetărilor recente la fața locului, pe lîngă faptul că s-au notat împrejurările în care s-a găsit depozitul de la Tăuteu, s-a determinat printr-un mic sondaj și locul exact al descoperirii. Acesta se afla pe panta sudică a dealului Szállás, astăzi izlaz comunal, la cca. 600 m nord de ultimele case din marginea de sud-vest a comunei Tăuteu și la 120 m nord de bucla pîriului Szállás, aproximativ în fața proprietății lui Solyom Pál de pe dealul Véresz Tök. La cca. 250 m spre vest, locul este mărginit de pădurea comunală mai deasă, iar la nord de copacii mai răzleți din aceeași pădure, care coboară de pe creasta dealului Szállás pînă la 50 m de acest loc. Numai spre est și sud locul este deschis. Față de valea deschisă și mai largă a Bistrei, acest loc se află pe o vale secundară și mai dosită, care se afundă spre vest și sud-vest.

Pentru a mai găsi ceva din fragmentele vasului de lut ars, în care ar fi zăcut depozitul, și eventual și din inventarul depozitului, s-a săpat în panta sudică a dealului Szállás un șanț de 6,60 m × 2 m, orientat NNE—SSV, adînc de 0,50 m la capătul lui nordic și de 0,20 m la cel sudic, obținîndu-se în acest fel o suprafață plană. S-a căutat să se cuprindă în acest șanț atît locul descoperirii depozitului și al săpăturilor lui Fr. Bálogh și Solyom Pál, cît și pămîntul de azvîrlitură de la săpăturile acestora aruncat în vale. Cu acest prilej s-au găsit în pămîntul de azvîrlitură brun-podzolit 11 fragmente mici din vasul amintit și un bulgăre mic de patină de culoare verde deschis. De altfel urme de patină s-au mai observat și pe cîteva bulgări de pămînt. Deci nu mai poate fi nici o îndoială asupra locului exact al descoperirii depozitului de bronzuri de la Tăuteu.

Cercetîndu-se atent regiunea din jurul locului descoperirii, nu s-au mai găsit fragmente ceramice, iar în săpături nu s-au observat urmele vreunui strat arheologic. Rezultă, deci, că pe acest loc nu a existat vreo așezare și că fragmentele ceramice adunate de Fr. Ardos provin din vasul amintit, care n-a fost ridicat de către descoperitori ¹.

În schimb, în hotarul comunei Tăuteu și nu departe de locul descoperirii depozitului, pe versantul de SSE al dealului Telek Mezö a existat o așezare de la începutul epocii migrațiilor, în cuprinsul căreia, alături de numeroase fragmente ceramice și mai multe obiecte mici de fier și bucățele de ceramică arsă din această epocă, s-au mai găsit și cîteva fragmente de topoare de piatră dintr-o

¹ Fr. Ardos a donat în anul 1943 Muzeului Național de Antichități un fragment ceramic hallstattian dintr-un vas mai mare care ar fi fost găsit

de către el pe locul descoperirii depozitului de la Tăuteu.

fază neprecizată a orînduirii comunei primitive¹. Toate aceste materiale, ca și acelea găsite pe locul descoperirii depozitului, au fost aduse la Muzeul Național de Antichități.

★

Depozitul de la Tăuteu, după completarea sa cu încă 16 piese de bronz din lotul atribuit Terebes-ului, cuprinde acum în total 43 obiecte întregi și fragmentare de bronz, 5 verigi de aur, un vas mic de lut ars și 22 fragmente ceramice neîntregibile dintr-un vas mai mare de lut ars cu lustru și proeminențe, lucrat dintr-o pastă arsă potrivit, de culoare închisă (specia negru-brun), cu cioburi pisate și pietricele în compoziția ei². Sînt indicii, după cum s-a putut deduce din cele de mai sus, că din acest depozit au mai făcut parte și alte piese care nu au mai putut fi găsite.

Din inventarul obiectelor de bronz al acestui depozit, întregit cu lotul de bronzuri publicat de Vl. Dumitrescu, fac parte următoarele piese: 1 fragment de topor cu aripioare mediane, 6 celturi cu gura concavă, 4 celturi întregi cu marginea mai mult sau mai puțin îngroșată la exterior și uneori cu decor plastic la partea superioară a corpului toporului, 1 fragment de celt decorat, 2 seceri cu buton, 2 seceri cu limba la mîner, dintre care una cu început de prag pe spinarea îngroșată, 1 cuțit cu limba la mîner și lama tăișului ușor arcuită, 4 lame de fereștrău din 11 fragmente, 2 virfuri de lamă de întrebuițare neprecizată, dintre care unul cu o nervură mediană pe una din fețe, 12 brățări deschise întregi și fragmentare, de formă oval-rotundă sau ovală, din bară de secțiune ovală, rotundă sau plan-convexă, de aceeași grosime sau uneori îngustată la capete, nedecorată sau decorată cu creștături sau cu motive din benzi de linii verticale sau unghiulare, însoțite uneori de hașuri oblice sau orizontale, 1 fragment dintr-o bară subțire de secțiune rotundă, 2 butoni și 5 bucăți de metal brut, care au fost numai amintite de Vl. Dumitrescu, fără a fi reproduse și descrise³.

În cele ce urmează vom prezenta numai cele 16 obiecte de bronz din lotul achiziționat în 1940 de Muzeul Național de Antichități, care completează inventarul cunoscut al depozitului de la Tăuteu.

1. Partea superioară a unui topor cu aripioare mediane și cu « creștătură italică » pe ceafă, rupt din vechime (fig. 1/1 și fig. 5/1).

D i m e n s i u n i. Lungimea maximă 5,8 cm; lățimea maximă în dreptul cefii 3,4 cm, iar în dreptul aripioarelor 4,5 cm; grosimea pe mijlocul cefii 0,7 cm și pe mijlocul laturii rupte de jos 0,9 cm.

2. Celt cu gura concavă, pliscul dezvoltat și secțiunea corpului aproape rectangulară (fig. 1/2 și fig. 2/1). La exterior, din cauza unei oxidări neegale,

¹ Identificarea acestei așezări s-a făcut cu ajutorul locuitorului Fr. Bălogh din Tăuteu.

² Două din fragmentele ceramice amintite de Vl. Dumitrescu (*op. cit.*, p. 233) prezintă câte o proeminență organică în tehnica « au repoussé », dintre care una este încadrată de câteva linii paralele incizate.

³ În legătură cu inventarul lotului de obiecte, intrat mai de mult în colecțiile Muzeului Național de Antichități, Vl. Dumitrescu (*op. cit.*, p. 288) menționează 21 fragmente de lame, care aparțin la 7 cuțite. În inventarul Muzeului Național de Anti-

chități erau înregistrate numai 15 fragmente, majoritatea din lame de fereștrău, care corespund cu cele prezentate de noi și în parte cu piesele reproduse de Vl. Dumitrescu (*ibidem*, fig. 3), din care lipsește numai un singur exemplar. În ceea ce privește cele cinci bucăți de metal brut, trei dintre ele mai mari și de formă ovală neregulată au capetele tăiate, probabil pentru a fi folosite pentru turnat, iar alte două, mai mici și întregi, prezintă puncte albăstrui de la oxidare, precum și urmele acestora, ca și majoritatea pieselor de bronz din cele două loturi care compun depozitul de la Tăuteu.

prezintă un aspect foarte zgrunțuros, spre deosebire de pereții golului din interior, care sînt netezi. Toarta este formată dintr-o bară neegal de groasă de la turnat. Nu a fost ornamentat.

Dimensiuni. Lungimi maxime, plisc-tăiș 11 cm, extremitatea opusă pliscului-tăiș 10,8 cm, buza-tăiș 9,6 cm × 2,9 cm; diametrele deschiderii gurii în interior 3,6 cm × 2,9 cm; lățimea și grosimea toporului la mijloc 3,2 cm × 2,1 cm; lățimea tăișului pe coardă 4,1 cm; adîncimea golului din interior față de buză 6,8 cm.

3. Celt cu gura concavă, pliscul rotunjit dezvoltat și secțiunea corpului ovală (fig. 1/3 și fig. 2/2). Pe una din fețele toporului și cam la mijlocul ei este o ușoară adîncitură provocată de o lovitură, patina fiind aici sărită. Tăișul ușor convex prezintă pe o porțiune din lungimea lui mai multe știrbituri vechi. Toarta, de secțiune rombică, este constituită dintr-o bară formată din două jumătăți, care se suprapun exact numai la capătul de sus. Cele două laturi înguste ale corpului toporului, începînd cu 8 mm sub plisc și imediat de sub baza torții pînă la tăiș, prezintă cîte o bandă în relief ușor, în formă de « scut », ale cărei capete superioare nu coincid. Una din fețele late ale toporului este netedă, cealaltă însă dîmpotrivă prezintă la partea inferioară a corpului toporului urma unui prag în relief ușor, sub care sînt vizibile, pe lama dinspre tăiș, urmele clare ale unei ciocăniri.

Dimensiuni. Lungimi maxime: plisc-tăiș 11 cm; extremitatea opusă pliscului-tăiș 10,5 cm, buza-tăiș 10,2 cm; diametrele deschiderii gurii în interior 3,6 cm × 2,8 cm; lățimea și grosimea toporului la mijloc 3,2 cm × 2 cm; adîncimea golului din interior 6,4 cm.

4—6. Trei celturi cu gura concavă, pliscul mult dezvoltat și secțiunea corpului ovală (fig. 1/4—6 și fig. 2/3—5). Două dintre exemplarele acestei variante au cîte un colț al tăișului rupt din vechime (fig. 1/5—6 și 2/4—5). În afară de aceasta, unul din exemplare (fig. 1/5 și fig. 2/4) mai prezintă pe tăiș cîteva știrbituri recente. Torțile alungite, de secțiune rombică, sînt formate din bare mai lungi, îndoite mai mult sau mai puțin brusc la partea superioară și apoi elegant arcuite. Unul din aceste trei celturi prezintă pe toată lungimea celor două laturi înguste cîte o bandă în relief ușor arcuită spre exterior, ale cărei margini la capătul de sus de pe latura posterioară sînt neunite, prelungindu-se pînă la gura toporului (fig. 1/6 și fig. 2/5). Pe celelalte două exemplare nu mai este atît de vizibilă bandă în relief ușor de pe latura îngustă posterioară, fiind distrusă în parte probabil din cauza oxidării, a cărei acțiune s-a manifestat și pe latura îngustă anterioară, făcînd aproape să dispară conturul bandei în relief.

Dimensiuni. Nr. 4 (fig. 1/4 și fig. 2/3), lungimi maxime: plisc-tăiș 12,5 cm, extremitatea opusă pliscului-tăiș 11,9 cm, buza-tăiș 11 cm; diametrele deschiderii gurii în interior 4,8 cm × 2,9 cm; lățimea și grosimea corpului la mijloc 3,5 cm × 2,4 cm; lățimea tăișului pe coardă 4,7 cm; adîncimea golului din interior 6,1 cm.

Nr. 5 (fig. 1/5 și fig. 2/4), lungimi maxime: plisc-tăiș 13,5 cm; extremitatea opusă pliscului-tăiș 11,7 cm; buza-tăiș 11 cm; diametrele deschiderii gurii în interior 5 cm × 3 cm; lățimea și grosimea toporului la mijloc 3,6 cm × 2,2 cm; lățimea tăișului întregit pe coardă 5,4 cm; adîncimea golului din interior 6,1 cm.

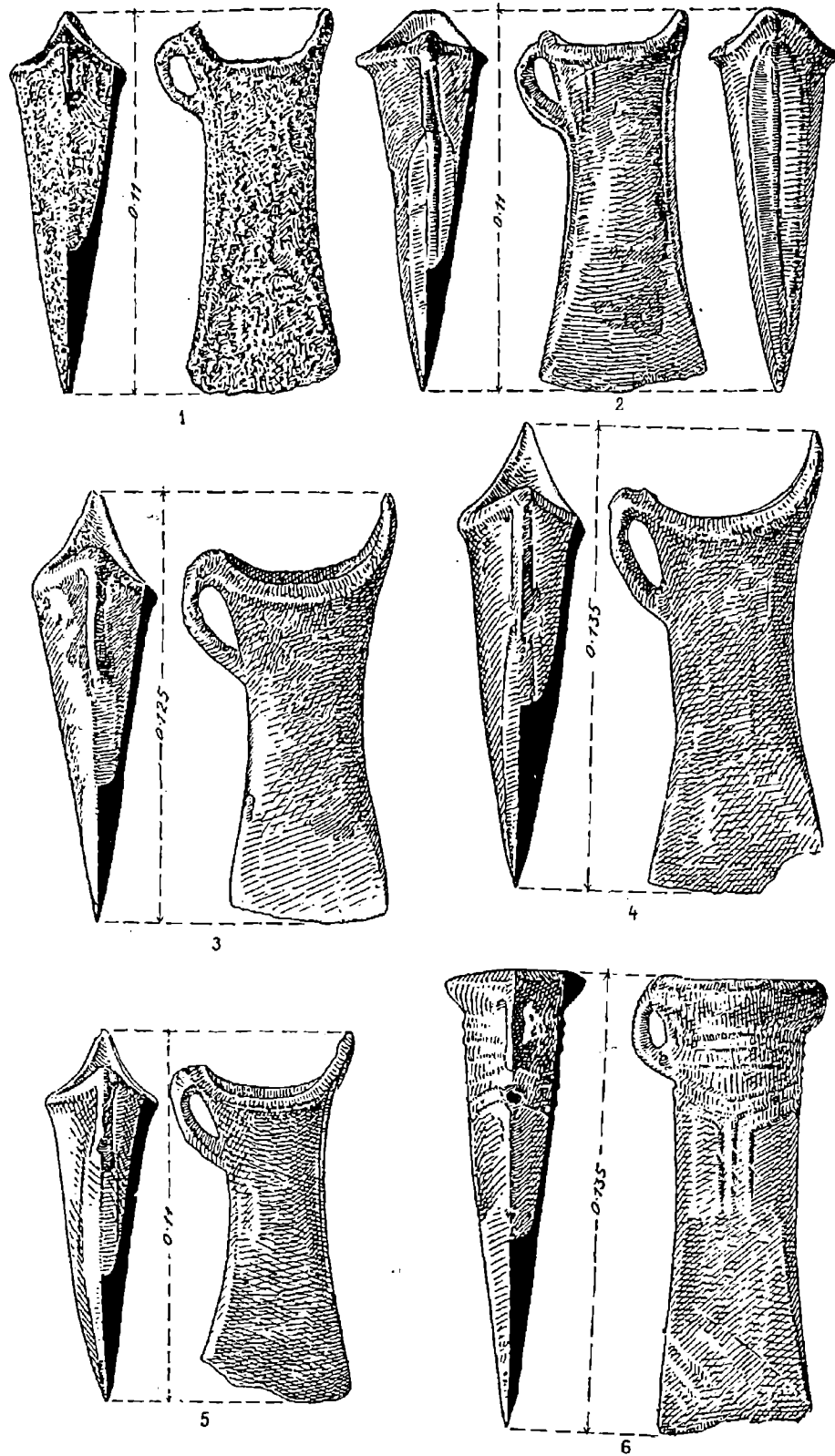

Fig. 2

Nr. 6 (fig. 1/6 și fig. 2/5), lungimi maxime: extremitatea opusă pliscului-tăiș 9,7 cm, buza-tăiș 9,2 cm; diametrele deschiderii gurii în interior 4 cm × 2,7 cm; lățimea și grosimea toporului la mijloc 2,9 cm × 1,8 cm; lățimea tăișului întregit pe coardă 4,6 cm; adâncimea golului din interior 5,3 cm.

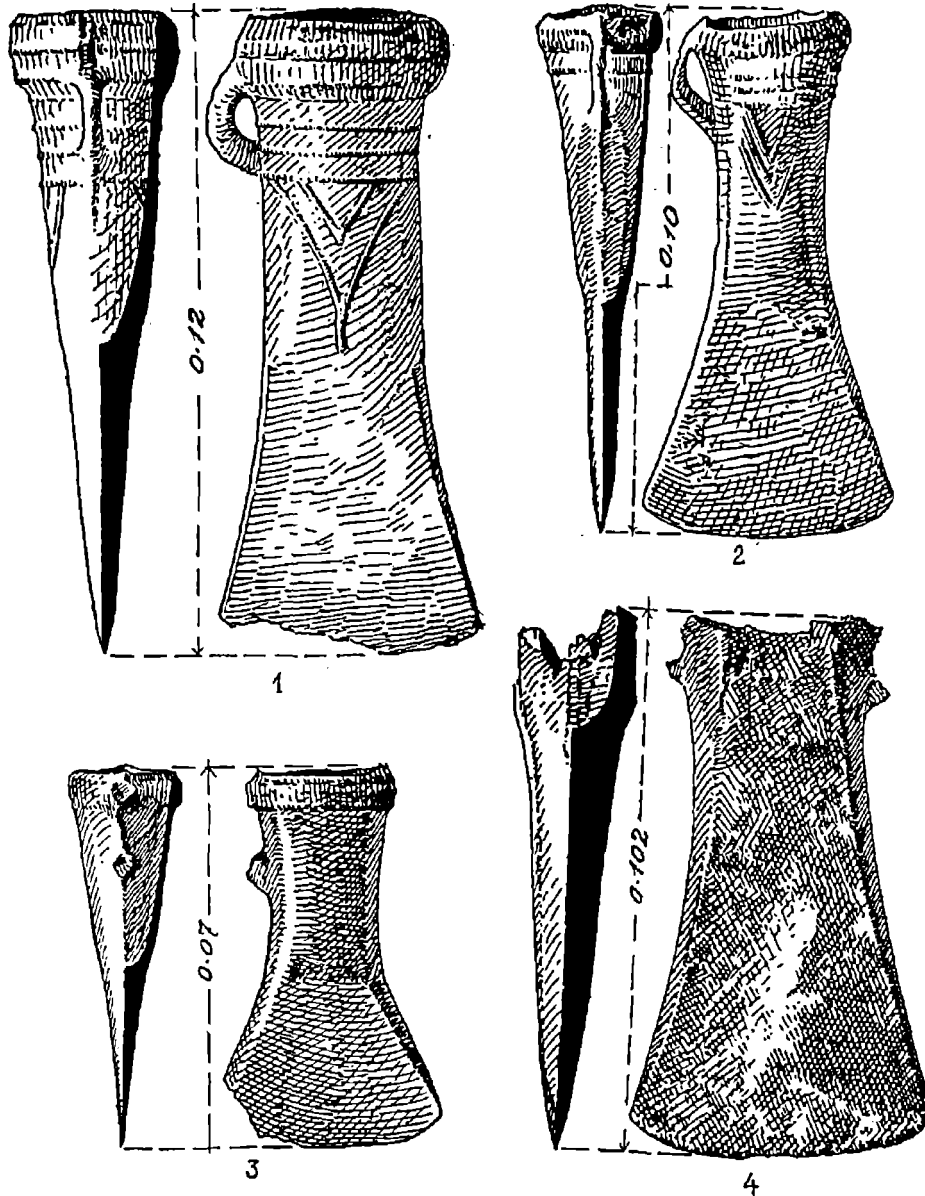

Fig. 3

7. Celt cu marginea îngroșată în afară și ușor alungită în formă de pîlnie, masiv și cu profilul zvelt (fig. 1/7 și fig. 2/6). Marginea buzei este ușor teșită oblic în chip neegal, mai ales pe o porțiune, care din cauza unei ciocănituri mai puternice s-a turtit, prezentînd la capătul opus torții o crăpătură lungă de cca 1 cm. Corpul toporului, de secțiune ovală, este aproape drept. Lama toporului dinspre tăiș puțin lărgită și aproape de aceeași lungime cu corpul toporului se

deosebește clar de acesta printr-o ușoară sugrumare. Tăișul prezintă rupturi vechi și noi pe toată lățimea lui. În afară de aceasta, pe una din fețe și pe o latură îngustă a lamei dinspre tăiș mai sînt cîteva cioplituri noi, precum și unele crăpături înspre tăiș, mai ales pe una din fețele acestei lame. O ușoară adîncitură de pe decorul din bandă verticală cu dungi în relief se datorește unor lovituri ulterioare. Toarta, din bara de secțiune rombică și neegal de groasă de la turnat, este fixată de marginea teșită a buzei și corpul toporului, fiind îndoită aproape semicircular. La același nivel, pe ambele dungi de la turnat ale laturilor înguste, și anume cu 6 mm mai jos de buza torții și cu 3,5 cm sub marginea teșită a capătului buzei opus torții, pereții toporului sînt perforați cu cîte un orificiu, mai larg și rotund pe fața interioară a peretelui și mai îngust și oval pe cea exterioară. Ramele acestor două orificii au fost ciocănite la exterior o dată cu dunga de la turnat.

Ambele fețe ale toporului sînt decorate cu cîte o bandă orizontală din trei linii în relief, întrerupte în dreptul torții. Sub această bandă orizontală se afla o alta arcuită și continuă, formată tot din trei linii în relief, dintre care ultima are capetele deschise și îndoite în jos, cuprinzînd la mijloc o linie verticală, care începe imediat de sub locul de maximă arcuire a liniei a doua din banda arcuită. Din această combinație se naște astfel o a treia bandă, de data aceasta verticală, formată tot din trei linii în relief și paralelă cu marginile înguste ale toporului.

D i m e n s i u n i. Lungimea maximă: marginea teșită-tăiș 13,5 cm; diametrele deschiderii gurii în interior 3,6 cm × 2,8 cm; lățimea și grosimea părții superioare a lamei dinspre tăiș, imediat sub locul unde se termină banda verticală a decorului, 3,6 cm × 1,6 cm; lățimea tăișului spart, pe coardă, 4,6 cm; adîncimea golului din interior față de marginea teșită mai înaltă 8,1 cm.

8. Celt cu marginea îngroșată în afară în formă de manșon (fig. 1/8 și fig. 3/1). Topor de aspect mai puțin masiv și cu profilul mai zvelt decît al exemplarului precedent. Buza este ciocănită. Corpul toporului de secțiune ovală este drept pînă la locul unde începe a se detașa printr-o ușoară sugrumare lama dinspre tăiș, care este mai lată și ceva mai lungă decît corpul toporului și prezintă pe tăiș cîteva spărturi vechi. Toarta este formată dintr-o bandă de secțiune oval-ascuțită.

Marginea îngroșată a toporului la exterior este ornamentată cu o bandă orizontală din trei linii în relief paralele, întrerupte numai în dreptul torții. Pe corpul toporului decorul este distribuit în două zone, cîte una pentru fiecare față a toporului, despărțite prin două benzi verticale și foarte ușor în relief de pe laturile înguste. În fiecare din aceste zone se afla cîte o bandă orizontală din trei linii în relief, sub care urmează imediat o altă bandă unghiulară constituită numai din două linii ușor concave în relief, dintre care ultima prezintă o mică prelungire în jos.

D i m e n s i u n i. Lungimea maximă: gura-tăiș 12 cm, diametrele deschiderii gurii în interior 3,1 cm × 2,5 cm; lățimea și grosimea părții superioare a lamei dinspre tăiș 3 cm × 1,4 cm; lățimea tăișului întregit pe coardă 5 cm; adîncimea golului din interior 6,3 cm.

9. Celt cu marginea îngroșată puțin la exterior (fig. 1/9 și fig. 3/2). Topor de dimensiuni mai mici și cu profilul mai zvelt. Secțiunea corpului ovală. Lama

dinspre tăișul convex, lată și puțin mai scurtă decât corpul toporului, se deosebește bine de acesta printr-o sugrumare de pe fețele late ale toporului. Toarta este formată dintr-o bară de secțiune rombică.

Marginea este decorată cu două linii în relief întrerupte numai în dreptul torții. De fapt decorul acesta contribuie la întărirea marginii la exterior. Partea superioară a corpului toporului, pe fiecare față și pe o întindere mai mică decât la celelalte exemplare, este ornamentată cu câte o bandă orizontală și continuă din trei linii paralele în relief, sub care urmează imediat o altă bandă unghiulară, formată tot din trei linii drepte în relief. În afară de acest decor, ca și la topoarele cu gura concavă, pe cele două laturi înguste se află două benzi în formă de «scut» în relief ușor, simetrice și de aceeași lungime, care încep de la baza torții și cu 1,9 cm mai jos de capătul gurii opus torții și țin pînă la colțurile tăișului.

D i m e n s i u n i. Lungimea maximă: buza-tăiș 10 cm, lungimea gurii în interior 2,4 cm × 9,9 cm; diametrele deschiderii gurii în interior 2,4 cm × 2 cm; lățimea și grosimea părții superioare a lamei dinspre tăiș 2,4 cm × 0,9 cm; lățimea tăișului pe coardă 4,7 cm; adîncimea maximă a golului din interior 5,4 cm.

10. Celt cu marginea îngroșată puțin la exterior, de dimensiuni mici și cu profil zvelt (fig. 1/10 și fig. 3/3). Corpul toporului și lama dinspre tăiș prezintă aceleași caracteristici de formă ca și la exemplarul precedent, numai că în raport cu lungimea toporului lama este mult mai lată. Toarta, un colț și o parte din tăiș sînt rupte din vechime. Pe părțile înguste nu sînt «scuturi». Marginea îngroșată este întărită cu trei linii orizontale și paralele în relief, întrerupte în dreptul torții.

D i m e n s i u n i. Lungimea maximă: buza-tăiș 7 cm; diametrele deschiderii gurii în interior 2,3 cm × 1,8 cm; lățimea și grosimea părții superioare a lamei dinspre tăiș 2,3 cm × 0,7 cm; lățimea tăișului întregit, pe coardă, 4,4 cm; adîncimea maximă a golului din interior 3,6 cm.

11. Fragment din celt masiv și de dimensiuni mari, distrus din vechime și apoi tăiat recent, probabil cu toporul (fig. 1/11, fig. 3/4 și fig. 4). Nu s-a mai păstrat decât ceva din partea inferioară a corpului toporului și toată lama dinspre tăiș, care în raport cu mărimea toporului este destul de zveltă. Trecerea de la corpul toporului la lama dinspre tăiș s-a făcut printr-o sugrumare accentuată vizibilă numai pe fețele late. Pe tăișul ușor convex, care are un colț ascuțit și altul rotunjit, sînt cîteva știrbituri vechi.

Pe ambele fețe ale toporului se văd urmele liniilor în relief ale unui decor, din care s-au păstrat numai capetele inferioare ale «aripioarelor» și ale dungilor împrejmuitoare.

D i m e n s i u n i. Lungimea maximă a fragmentului păstrat 11,1 cm; lățimea și grosimea părții superioare a lamei tăișului 3,4 cm × 1,8 cm; lățimea tăișului pe coardă 5,8 cm.

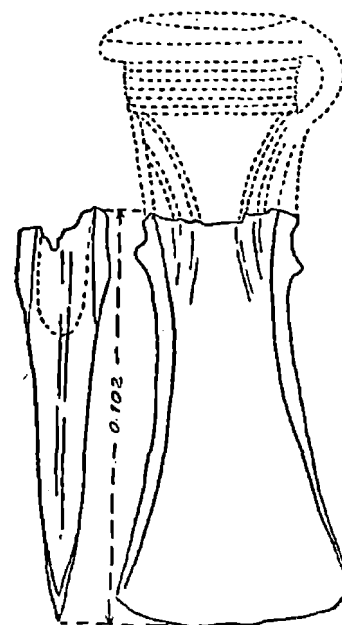

Fig. 4

12. Seceră cu buton în formă de cosor și cu spinarea îngroșată treptat de la vârful lamei pînă la butonul conic de pe baza mînerului (fig. 1/12 și fig. 5/2). Arcuirea lamei, mai puțin accentuată ca la un alt exemplar de seceră de acest tip din depozitul de la Tăuteu¹, începe mai sus de mijlocul lungimii ei. Conturul spinării îngroșate este regulat arcuit în comparație cu acela al tăișului, care este bine ascuțit. În raport cu lungimea secerii lama este îngroșată, mărindu-se puțin lățimea ei numai de la curbura spre baza mînerului. Două linii paralele în relief urmează conturul spinării îngroșate, întărind lama secerii. La baza mînerului, pe dosul lamei, se mai vede un rest din ciotul de la turnat.

D i m e n s i u n i. Lungimea spinării: pe arc 14,4 cm, pe coardă 12,5 cm; lățimea lamei, la vîrf 1 cm; la mijloc 0,35 cm, la baza mînerului 0,45 cm; înălțimea butonului conic 0,55 cm.

13. Seceră cu limba la mîner, arcuită regulat și cu spinarea îngroșată (fig. 1/13 și fig. 5/3). Caracteristic pentru această formă de seceră cu lama îngustă este trecerea foarte lină de la lamă la mîner, neexistînd de fapt un mîner propriu-zis, ci numai o continuare în jos a lamei ușor arcuite. Pe vîrf, o porțiune din tăiș și pe baza mînerului sînt mai multe știrbituri vechi. Ciotul de la turnat, de secțiune plan convexă, s-a păstrat pe spinarea îngroșată la partea superioară a mînerului, corespunzîndu-i în prelungirea de pe dosul lamei o ușoară îngroșare, datorită probabil unei mici cavități de pe capacul forme de turnat. În legătură cu o mai solidă înmănușare nu este exclus ca ciotul de la turnat să fi îndeplinit în acest caz și un rol practic, nu numai decorativ. Tăișul a fost ascuțit prin ciocănire. Lama secerii prezintă, de la vîrf și pînă la baza mînerului, o nervură în relief paralelă cu spinarea și îngroșată în dreptul mînerului pentru a-i întări marginea anterioară. Marginile îngroșate ale mînerului sînt decorate cu creștături oblice.

D i m e n s i u n i. Lungimea spinării: pe arc 19,9 cm, pe coardă 13,1 cm; lățimea lamei: maximă 2,3 cm, la baza mînerului 1,6 cm; grosimea minimă a spinării îngroșate la vîrf 0,2 cm și grosimea maximă a acesteia la mîner 0,45 cm; grosimea laturii anterioare a mînerului 0,35 cm; lungimea, lățimea și grosimea maximă a ciotului de la turnat: 1 cm × 1,3 cm × 0,4 cm.

14. Seceră cu limba la mîner și cu început de prag pe spinarea îngroșată între lamă și mîner (fig. 1/14 și fig. 5/4). Acest exemplar, căruia îi lipsește partea dinspre vîrf, fiind ruptă din vechime, este mult mai masiv în comparație cu secerile precedente și are lama mai puțin arcuită. Partea mînerului se detașează clar de lama secerii printr-un început de prag, obținut atît din forma de turnat, cît și printr-o puternică ciocănire a spinării îngroșate în dreptul capului mînerului, din care motiv s-a ivit pe dosul lamei și în prelungirea marginii spinării o ramă lungă de cca. 4 cm și înaltă de 0,1 cm. O porțiune lățită de pe spinarea îngroșată indică locul ciotului de la turnat. Grosimea mînerului descrește de la cap spre bază, care este ascuțită. În afară de îngroșarea celor două margini, mînerul mai este întărit pe toată suprafața lui cu două nervuri verticale în relief, decorate cu alveole mici, din care se mai disting doar urme vagi. O altă nervură, mai scurtă și arcuită, unește spinarea lamei cu mînerul. Tăișul nu a mai fost ascuțit după turnarea secerii.

¹ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 227, fig. 2/2.

Dimensiuni. Lungimea spinării pe arc 12 cm, pe coardă 10,5 cm; lățimea lamei: la ruptură 2,2 cm, în dreptul ciotului de la turnat 2,8 cm; grosimea spinării îngroșate: la ruptură 0,5 cm, la prag 0,8 cm; lungimile laturilor lungi ale mînerului, de la prag pînă la baza mînerului, 8,6 cm și 7 cm; lățimea bazei mînerului pe coardă 2,3 cm.

15. Brățară oval-rotundă deschisă, nedecorată, din bară masivă îngroșată la mijloc și subțiată treptat înspre capetele ușor suprapuse (fig. 1/15 și fig. 5/6).

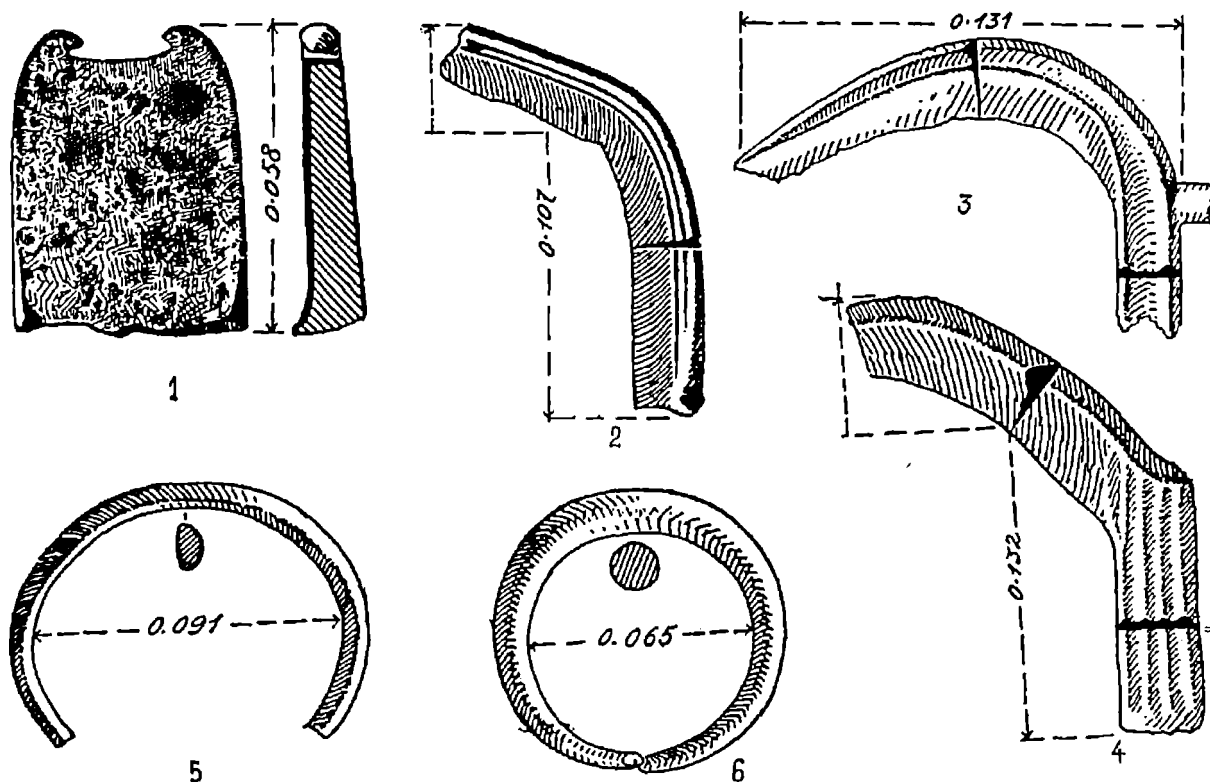

Fig. 5

Bara, de secțiune ovală neregulată, prezintă pe partea interioară două fațete unite în unghi obtuz în dreptul dungii de la turnat, care este puternic ciocănită. Pe unul din capetele brățării s-a păstrat un fragment din ciotul de la turnat.

Dimensiuni. Diametrele interioare 6,5 cm × 6,2 cm; grosimea maximă a barei la mijloc 1,4 cm, iar la capete 0,5 cm.

16. Brățară deschisă și nedecorată, în formă de C, din bară lată și regulată de secțiune plan-convexă, îngustată puțin la unul din capete, atât în lățime cât și în grosime (fig. 1/16 și fig. 5/5).

Dimensiuni. Diametrele interioare 9,1 cm × 6,4 cm; depărtarea dintre capetele deschise 7 cm; lățimea și grosimea barei la mijloc 1,4 cm × 0,65 cm și la capete 1,25 cm × 0,6 cm și 1,3 cm × 0,75 cm.

După prezentarea celor 16 obiecte din depozitul de la Tăuteu, achiziționate în 1940 de Muzeul Național de Antichități, ne vom referi la procedeele tehnice folosite pentru producerea lor.

Astfel, întrucît fragmentul de topor cu aripioare mediane nu prezintă dungile de la turnat și nici urmele de îndepărtarea lor prin ciocănire, netezire sau pilire, s-ar putea presupune că această piesă a fost turnată cu ajutorul procedurii « formei pierdute » cunoscut de obicei sub numele de « à cire perdue » sau « Wachsausschmelzverfahren »¹.

Cu toate acestea, pe baza altor descoperiri de asemenea topoare, precum și a unor forme bivalve de turnat topoare de acest tip, se poate deduce că și pentru turnarea toporului cu aripioare mediane din depozitul de la Tăuteu, s-a întrebunțat procedeul turnării directe a metalului în două valve, probabil printr-un canal din dreptul « creștăturii italiice ».

În sprijinul acestei din urmă ipoteze se poate invoca o serie întreagă de topoare cu aripioare mediane, superioare sau finale, care prezintă pe laturile lor înguste urmele dungilor de la turnat. Uneori aceste dungii au fost îndepărtate total prin netezire sau pilire, iar alteori numai parțial. În legătură cu aceasta amintim că pe teritoriul țării noastre cele mai numeroase exemplare de topoare cu aripioare mediane și cu urmele dungilor de la turnat provin din marea turnătorie de la Uioara de Sus (raionul Aiud), care este încă în cea mai mare parte inedită.

De asemenea, se pot cita și forme bivalve de turnat asemenea obiecte². Aripioarele și « creștăturile italiice » erau săpate direct în valvele de turnat și numai după aceea, prin ciocănire, li se dădea o formă mai mult sau mai puțin arcuită³, desigur în funcție de o cât mai solidă prindere de mîner, în legătură cu care se explică și pragurile mai mult sau mai puțin dezvoltate, care se întîlnesc destul de des pe acest tip de topoare.

Topoarele cu gura concavă au fost turnate tot direct în forme bivalve de piatră sau lut. Judecînd după resturile din cioturile de la turnat, păstrate de cele mai multe ori pe îndoitura torșilor, rezultă că metalul s-a introdus în forma de turnat printr-un canal săpat oblic în dreptul acestei îndoituri a torșii. După turnare, dungile vizibile pe toate exemplarele au fost mai mult sau mai puțin ciocănite, nefiind total îndepărtate. Apoi, printr-o ciocănire puternică s-au corectat defectele de depășire ale marginilor laturilor înguste, provocate de nepotrivirea perfectă în lungime și lățime a celor două valve.

Astfel, la exemplarul nr. 3 (fig. 1/3 și fig. 2/2), nepotrivirile de la toartă și decor se datoresc suprapunerii greșite a celor două valve, una din ele fiind așezată puțin mai jos decît cealaltă și în același timp deplasată lateral. Din cauza micii nepotriviri la suprapunerea în lungime a valvelor se explică de ce buza, toarta la bază și banda în relief în formă de « scut » sînt ceva mai jos pe o jumătate de topor de cît pe cealaltă. Apoi, din cauza suprapunerii laterale greșite a celor două valve, care au oscilat puțin în jurul gurii ca punct de sprijin, cele două jumătăți ale bandei torșii n-au coincis decît la capetele de sus, lăsînd să se vadă din ce în ce mai mult, înspre bază, din suprafețele netede de coincidență. De asemenea,

¹ Pentru procedeul acesta de turnat în Europa, vezi Alfred Gütze, *Bronzeguss*, Ebert, RL, II, 1925, p. 155 și urm.

² De ex. cele șase forme de turnat din bronz de la Únětice sau Horoměřice pentru trei topoare cu aripioare mediane, păstrate în secția arheologică a Muzeului Național din Praga (nr. inv. 36 951, 39 432 și 39 433), pe care le-am putut studia datorită amabi-

lității prof. Dr. J. Neustupný, directorul acestei secții, căruia îi exprimăm și pe această cale mulțumirile noastre.

³ A. Lissauer, *1. Dritter Bericht über die Tätigkeit der von der Deutschen Anthropologischen Gesellschaft gewählten Kommission für prähistorische Typenkarten*, în *ZfE*, 38, 1906, p. 819.

prin această mișcare laterală s-a provocat o diferență de nivel, mărită treptat spre tăiș, între laturile înguste ale celor două jumătăți de topor. Acest din urmă defect a fost corectat printr-o ciocănire puternică, vizibilă bine pînă astăzi pe exemplarul nostru, suprapunîndu-se în acest loc marginile laturilor înguste.

La exemplarul nr. 5 (fig. 1/5 și fig. 2/4) cele două jumătăți ale torții nu se suprapun exact la bază pe fața internă, una din ele lăsînd descoperită o porțiune din suprafața de coincidență a celeilalte jumătăți. Defectul acesta nu se datorește unei nepotriviri de la suprapunerea celor două valve, ci faptului că s-a săpat greșit într-una din valve baza unei jumătăți de toartă.

Același procedeu de turnare a metalului direct în forme bivalve s-a întrebuițat și pentru turnarea celturilor cu marginea îngroșată la exterior. Metalul însă nu s-a introdus în forme printr-un canal din dreptul îndoiturii torții, ca la celturile cu gura concavă, deoarece torțile nu prezintă resturi din ciotul de la turnat. Traseul ușor neregulat al gurii toporului, ca și grupele de ciocănituri de pe el, ne indică că în cele mai multe cazuri metalul s-a introdus în forme printr-un canal oblic de pe acest loc.

Astfel, la exemplarul nr. 7 (fig. 1/7 și fig. 2/6) se observă încă pe gura toporului, în dreptul torții, locul unde a fost tăiat ciotul de la turnat. Avînd în vedere acest fapt, cît și formele de turnat asemenea topoare de la Plenița (raionul Plenița)¹, putem fi siguri că în acest caz metalul s-a introdus în formă printr-un canal oblic, din dreptul torții, lîngă gaura longitudinală pentru introducerea capătului mînerului. Spre deosebire însă de celturile cu gura concavă, în acest caz valvele au fost presate mai strîns una lîngă alta și mai bine potrivite. Nepotrivirile dintre capetele dungilor în relief ale motivului decorativ de pe cele două fețe late ale toporului se datoresc felului puțin deosebit în care a fost săpat acest motiv în cele două valve, rezultînd din această cauză și o bandă verticală mai lungă cu 6 mm pe o față decît pe cealaltă.

Tot astfel se explică și felul puțin deosebit în care se prezintă banda din dungii orizontale de pe cele două fețe late ale exemplarului nr. 8 (fig. 1/8 și fig. 3/1).

În schimb, la exemplarul nr. 9 (fig. 1/9 și fig. 3/2), capetele liniilor în relief ale bandei orizontale nu coincid în dreptul dungii de la turnat, din cauza suprapunerii puțin greșite în lungime a celor două valve. Din același motiv, la acest exemplar nu se potrivesc bine cele două jumătăți ale toporului în dreptul marginii îngroșate, la baza torții și la « scuturi ». În afară de aceasta, o ușoară deplasare laterală a celor două valve la partea inferioară a provocat o nepotrivire între cele două jumătăți ale lamei dinspre tăiș, care a fost corectată printr-o ciocănire ceva mai puternică, mai ales pe fețele înguste ale acestei lame, care prezintă urme de ciocănire mărunță și insistentă și pe fețele ei late.

Micile nepotriviri ale liniilor în relief de pe marginea puțin îngroșată a exemplarului nr. 10 (fig. 1/10 și fig. 3/3), ca și acelea de la baza torții aceluiași exemplar, se explică la fel ca și la exemplarul nr. 7.

În general, la celturile cu marginea îngroșată la exterior dungile de la turnat au fost ciocănite mai îngrijit ca la celturile cu gura concavă, fiind într-un

¹ Cf. Marin Demetrescu și C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Călduză, Muzeul Regional al Olteniei, Craiova*, 1933, p. 51, fig. 17 și D. Berciu, *Arheo-*

logia preistorică a Olteniei, în AO, nr. 101-102 și 103-104 (1939), p. 135, fig. 175, 1(?) și 3.

caz chiar îndepărtate de pe laturile înguste ale lamei dinspre tăiș, unde nu se mai pot recunoaște (exemplarul nr. 8).

Fundul golului din interior la ambele tipuri de celturi este neted și ușor arcuit, deoarece dopurile de lut, introduse în formă pentru a lăsa liber de metal interiorul celtului, aveau capetele rotunjite.

Cele două orificii de pe pereții laterali ai exemplarului nr. 7 provin în mod sigur de la turnare, nedatorându-se unei perforări ulterioare a pereților celtului pentru o mai bună fixare a toporului de o coadă de lemn. Aceste orificii, în interior netede, rotunde și cu deschiderea mai mare ca la exterior, unde sînt ovale și au ramele ciocănite, se explică prin canalele corespunzătoare săpate în cele două valve. Probabil că valvele au avut prelungirea scurtă în formă de tub, din care motiv dopul de lut, în acest caz ceva mai lung ca la exemplarele precedente, nemai-avînd de ce să fie fixat, ca să nu se miște în timpul turnării, ar fi fost străbătut de un bețișor, ale cărui capete s-ar fi introdus în cele două canale ale formei de turnat, corespunzătoare orificiilor de la partea superioară a corpului toporului. După turnare, din cauza prelingerii metalului, s-a format la exterior, în jurul orificiilor, un fel de ramă, care a fost ciocănită o dată cu dungile de la turnat, obținîndu-se astfel o închidere mai mare a orificiilor la exterior. Pe de altă parte, avîndu-se în vedere adîncimea mai mare a găurii longitudinale a acestui celt, în comparație cu a celorlalte exemplare, datorită dopului de lut ceva mai lung, nu este exclusă nici posibilitatea ca acesta să fi fost fixat în interiorul valvelor atît pe prelungirea în formă de tub a gurii, cît și pe pereții găurii de înmănușare, evitîndu-se, în acest fel, pericolul de a se mișca în timpul turnării¹.

În fine, luîndu-se în considerație dimensiunile, formele și motivele decorative ale celturilor cu gura concavă sau cu marginea îngroșată la exterior, rezultă că ambele tipuri de celturi din acest lot de bronzuri au fost turnate în forme bivalve deosebite, nefolosindu-se niciodată aceeași formă sau chiar jumătate de formă pentru mai multe celturi.

Cele trei seceri din lotul atribuit Terebes-ului au fost turnate în forme monovalve și probabil acoperite, deoarece dosul lor este mai mult sau mai puțin neted, neregularitățile datorîndu-se, se pare, unor ciocănituri ulterioare. Toate piesele prezintă resturi din cioturile de la turnat. Pe exemplarul nr. 12 se vede cum a fost rupt ciotul de la turnat în dreptul părții inferioare a butonului conic. Celelalte amănunte tehnice privind exemplarele nr. 13 și 14 s-au indicat mai sus cu ocazia descrierii acestor două piese.

Relativ la tehnica celor două brățări din acest lot de bronzuri se observă că ambele s-au turnat direct în forme bivalve sau monovalve și acoperite.

Astfel, exemplarul nr. 15 rotund-oval s-a turnat direct într-o formă bivalvă, metalul introducîndu-se în formă pe la unul din capetele deschise ale brățării, unde se mai cunoaște un rest din ciotul de la turnat. În urma unei mici hîiri a valvelor în timpul turnatului, marginile barei brățării nu s-au suprapus exact, de-a lungul lor, provocîndu-se depășiri, care au fost corectate în interior printr-o ciocănire puternică, iar la exterior printr-o netezire îngrijită, obținîndu-se în acest fel la exterior o fațetă pe mijlocul brățării, în dreptul dungii de la turnat. După turnare, capetele brățării au fost apropiate probabil prin batere.

¹ Cf. A. Götze, *op. cit.*, p. 157, pl. 76 g și p. 158 sqq, pentru diferitele sisteme de fixare a dopului de lut.

Exemplarul nr. 16, în formă de C, din bară de secțiune planconvexă, a fost turnat într-o formă monovalvă acoperită și apoi îndoită.

★

Pentru încadrarea culturală și cronologică a bronzurilor din lotul mai nou care completează inventarul depozitului de la Tăuteu, este necesar să se discute, pe rând, tipurile de obiecte din acest lot de bronzuri.

Astfel, topoarele cu aripioare mediane¹, greu de datat fără un inventar însoțitor, apar în Europa centrală încă din bronzul mijlociu și se mențin, în continuare, la sfârșitul epocii bronzului și în Hallstattul timpuriu². Într-o fază mai târzie, pentru o mai bună fixare a acestui tip de topor de coada de lemn a început să i se scurteze partea superioară sau chiar să dispară, născându-se în acest fel toporul cu aripioare finale³.

În inventarul depozitelor și turnătoriilor de la sfârșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din spațiul româno-ungar, topoarele cu aripioare mediane au fost înlocuite din ce în ce mai mult prin celturi⁴. Totuși prezența exemplarelor întregi și fragmentare de asemenea topoare în depozitele și turnătoriile de la sfârșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din Europa centrală și est-centrală ne dovedește că nu s-a renunțat la folosirea toporelor cu aripioare mediane în această vreme. Pe de altă parte, nu este exclus ca unele din exemplarele rupte din vechime din depozitele și turnătoriile din acest timp, dintre care face parte și piesa din lotul de bronzuri achiziționat ulterior din depozitul de la Tăuteu, să reprezinte materiale vechi adunate de către meșterii turnători ambulanti⁵.

Lăsînd la o parte celelalte variante ale toporului cu aripioare mediane⁶, ne vom referi aici numai la varianta central și est-central europeană, întâlnită în lotul mai nou de bronzuri din depozitul de la Tăuteu.

Din nefericire, în acest lot de bronzuri s-a păstrat numai partea superioară a unui astfel de topor. Prin analogie cu alte exemplare păstrate în întregime, dintre

¹ Ca și A. Lissauer (op. cit., p. 820) distingem următoarele variante ale acestui tip de topor: a) varianta la care mijlocul aripioarelor corespunde cu mijlocul înălțimii toporului; b) varianta la care partea inferioară a aripioarelor nu depășește mijlocul înălțimii toporului și c) varianta mai rară, la care aripioarele, din cauza folosirii tășului, se află sub mijlocul înălțimii toporului.

² Stephan Foltiny, *Zur Chronologie der Bronzezeit des Karpathenbeckens*, în *Antiquitas*, seria a II-a, vol. I, Bonn, 1955, p. 83 și N. Åberg, în *Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie, Teil V, Mitteleuropäische Hochbronzezeit*, Stockholm, 1935, p. 41. Autorul publică o listă a depozitelor de bronzuri central-europene, care conțin și topoare cu aripioare mediane, din perioada a III-a a epocii bronzului. Åberg, considerînd Transilvania ca o parte a Europei centrale, menționează topoare cu aripioare mediane din depozitele de la Uriul de Sus (r. Dej), Uioara de Sus (înglobat orașului Ocna Mureșului) și Valea lui Mihai (r. Marghita) și reprezintă prin desene schematice numai exemplarele de la Uriul de Sus și Uioara de Sus. Pentru caracteristicile toporelor cu aripioare mediane din perioada a II-a a epocii bronzului vezi Otto Kleemann, *Der Bronzefund von Weissig und seine Bedeutung für die Kulturforschung Ostmitteleuropas*, în *PZ*, XXXII—XXXIII

(1941—1942), p. 148 și 85, fig. 20c (un exemplar dintr-un mormînt de la Binesminde din Ringkjöbing).

³ După A. Lissauer (op. cit., p. 824), aripioarele ajung treptat pînă la ceafa toporului, pentru ca în acest fel să se prelungească lama toporului, care se uza repede prin întrebuințare.

⁴ Cf. V. Pârvan, *Getica, O protoistorie a Daciei*, în *Memoriile Secțiunii Istorice ale Academiei Romîne*, seria III, tomul III, Mem. 2, București, 1926, p. 404. Autorul se referă la topoarele cu aripioare în general din perioada a IV-a a epocii bronzului.

⁵ De ex. fragmentele de topoare cu aripioare mediane din marile turnătorii de la Uioara de Sus, înglobat orașului Ocna Mureșului (în cea mai mare parte nepublicate) și Spălnaca, r. Aiud (Hampel, CXLV, 16—18 și Hortensia Dumitrescu, *Objets inédits du dépôt en bronze de Spălnaca au Musée des Antiquités de Bucarest*, în *Dacia*, V—VI, 1935—1936, p. 198, fig. 1,2) sau din depozitele din Ungaria de la Bezdéd (Hampel, CLVI, 1), Rinyaszentkirály (*Ibidem*, CCXIV, 9) ș.a.

⁶ Vezi A. Lissauer, op. cit., p. 826 și urm., care publică lista variantelor europene ale acestui tip de topor, indicînd pentru fiecare exemplar, în măsura posibilului, forma cefei, a tășului și a pragului, și J. Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine*, vol. II, 1924, p. 251 și urm.

care cităm aici în special pe acela din depozitul de la Uriul de Sus¹, a cărui parte superioară este foarte asemănătoare cu a exemplarului nostru, se poate încerca o reconstituire a toporului cu aripioare mediane de la Tăuteu.

Pe baza acestor analogii, exemplarul nostru reconstituit prezintă următoarele caracteristici: forma zveltă (lungimea variind de obicei între 0,17 m și 0,20 m), tăișul ușor arcuit², partea superioară aproape rectangulară și numai foarte puțin îngustată înspre aripioare; « creștătură italică » cu cele două capete în formă de cîrlige, apropiate pe ceafa concavă sau convexă³, ușoară bombare a părților laterale ale corpului toporului în dreptul aripioarelor mici și puțin dezvoltate; pragul scund și aproape drept⁴ și profilul zvelt al părții inferioare a lamei în opoziție cu rigiditatea părții ei superioare.

În legătură tipologică nemijlocită cu această variantă este o formă intermediară, cu baza aripioarelor mai sus decît mijlocul lungimii toporului, care este răspîndită mai ales în Ungaria, Austria și Bavaria⁵.

Analogii apropiate pentru varianta noastră de topor cu aripioare mediane se întîlnesc în Ungaria⁶, Iugoslavia⁷, Cehoslovacia⁸, nordul Austriei superioare (Mühlviertel)⁹, sudul Bavariei¹⁰, nordul Germaniei¹¹ etc.

Topoare cu aripioare mediane înrudite cu varianta noastră s-au descoperit și în estul Europei, pe teritoriul R. S. S. Ucrainene¹².

¹ M. Roska, *Depozitul de bronz de la Uriul de Sus (județul Someș)*, în *ACMIT*, 1930—1931, p. 79, fig. 2,9. Acest exemplar corespunde variantelor β_1 și β_{21} Lissauer. Un exemplar asemănător cu acela de la Uriul de Sus, însă ceva mai mic, provine din descoperirea de la Coasta (Gyulatelke), r. Gherla (Roska M., *Repertorium*, p. 103, fig. 128). Aceiași serii Uriul de Sus, Tăuteu și Coasta, îi aparține un exemplar ceva mai mare și cu aripioarele plasate mai sus din descoperirea de la Ghinești (Geges), r. Singeorgiu de Pădure (Amália Moszolics, *Kútban talált őskori bronzbalta*, în *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem-és régiséggyűjteményéből*, Cluj 1943, III, I, p. 84) și exemplarul din depozitul de la Sfăraș (Farnas), r. Huedin (*AE*, XXVIII, 1908, p. 379, fig. 9a, b).

² Forma toporului corespunde variantelor α și β Lissauer (*op. cit.*, p. 820, fig. 16).

³ Vezi A. Lissauer, *op. cit.*, p. 826 și urm. pentru diferitele forme de creștături italice ale topoarelor cu aripioare mediane.

⁴ *Ibidem*, p. 819, pentru diferitele forme de prag ale topoarelor cu aripioare mediane.

⁵ A. Lissauer, *op. cit.*, p. 823, numește această variantă « forma intermediară austro-ungară ».

⁶ De ex. în depozitele de la Bezdéd (Hampel, *CLVI*, 1), Simonfa (*AE*, XX, 1900, p. 81, fig. 18), Rinyaszentkirály (Hampel, *CXIV*, 9), Uzd (Fr. Holste, *Hortfunde Süddeuropas*, Marburg-Lahn, 1951, p. 42, 23), în descoperirea dintr-o localitate necunoscută din Ungaria (Hampel, *VII* 5) ș.a.

⁷ De ex. în depozitele de la Bizovac (Fr., Holste, *op. cit.*, pl. 3, 19), Mačkovac (*ibidem*, p. 9, 3) ș.a.

⁸ De ex. în depozitele de la Drslavice (N. Åberg, *Vorgeschichtliche Kulturkreise in Europa*, 1936, pl. XIV, 23), Ivančic (J. Skutil, *Pravěké a časné historické hradiské réna u Ivančic, Ročenka Musejniho spolku v Ivančic na rok*, 1941, p. 6, fig. fără nr.), descoperirea de la Zástřizly, I. L. Červinka, *Kultura popelnicových pól* (ms, pl. fără nr.), Brno 1939.

⁹ Vezi Paul Karnitsch, *Die vorgeschichtliche Besiedlung des oberösterreich. Mühlviertel*, în *Sudeta*, IX, 1933, 1, p. 26, fig. 2, unde sînt reprezentate topoare cu aripioare mediane din depozitul de la Luftenberg și din descoperirile izolate de la Engeritzdorf și Gallneukirchen.

¹⁰ De ex. un topor cu aripioare mediane din Steinberg (Rossholzen) (Friedrich Wagner, *Zur vorrömischen Besiedlung des Bayerischen Alpengebietes*, în *Schumacher-Festschrift*, Mainz, 1930, pl. 2 B).

¹¹ De ex. mai multe topoare cu aripioare mediane din marele depozit din perioada III b a epocii bronzului de la Weissig, Kr. Grossenhain (Otto Kleemann, *op. cit.*, p. 84, fig. 19). În legătură cu topoarele cu aripioare mediane și prag din acest important depozit publicat în întregime pentru prima dată de Otto Kleemann, autorul prezintă tipurile caracteristice de topoare cu prag și aripioare mediane din perioadele Ic-V împreună cu formele corespunzătoare de celturi și mai ales cu acelea din nordul Germaniei.

¹² De ex. la Tețcani (N. Moroșan, *Un tezaur de bronz — primul găsit în Basarabia de nord*, Chișinău, 1936, p. 287, fig. A, B). Din cele două exemplare de topoare cu aripioare mediane de la Tețcani, s-a păstrat numai unul, cu aripioare fațetate și cu un prag înalt de cca. 3 mm. Din desen și descriere nu rezultă dacă acest topor a avut sau nu creștătură italică. Un alt exemplar păstrat în Muzeul din Kiev provine dintr-o localitate necunoscută din Ucraina (A. M. Tallgren, *Archaeological Studies in Soviet Russia*, în *ESA*, X, 1936, p. 168, fig. 24). Forma acestui exemplar, prevăzut cu creștătură italică, se apropie de aceea a toporului de la Tețcani. Același autor, în *La pontide préscythique*, din *ESA*, 2, 1926, p. 178 și urm., susține că în sudul U.R.S.S. mai sînt cunoscute trei topoare cu aripioare mediane. În realitate, exemplarul de la Kanev (*op. cit.*, p. 175, fig. 101, 11) este un topor boemian cu prag (cf. și A. I. Terenojkin, *Среднее Поднепровье в начале железного века*, în *SA*, 2, 1957, p. 58, fig. 6,2), după cum la fel sînt,

Deci, varianta de topor cu aripioare mediane din depozitul de la Tăuteu reprezintă un tip de unealtă de origine central-europeană, care este răspândit din sudul Bavariei pînă în R. S. S. Ucraineană. Deși ne lipsește încă o statistică completă a exemplarelor acestei variante de topor cu aripioare mediane de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului, totuși se pare că forma ei caracteristică este reprezentată destul de bine în spațiul romîno-ungar.

În legătură cu varianta noastră pot fi puse și alte topoare cu aripioare mediane dintr-o grupă înrudită, care se caracterizează atît printr-o lățime mai mare a corpului toporului în raport cu lungimea lui, cît și printr-o dezvoltare pronunțată a părții inferioare a lamei pe seama părții ei superioare, care prin aceasta a devenit mai scurtă¹.

Din punct de vedere cronologic, în Transilvania varianta de topor cu aripioare mediane din depozitul de la Tăuteu, pe baza asocierii ei cu celelalte elemente de inventar, din cuprinsul depozitelor și turnătoriilor, datează de la sfîrșitul epocii bronzului (faza Reinecke D) și din Hallstattul timpuriu (fazele A₁ și B₁ după cronologia lui H. Müller-Karpe²).

O trăsătură caracteristică a lotului mai nou de bronzuri din depozitul de la Tăuteu este numărul mare de celturi în comparație cu alte elemente de inventar. În acest lot, din punct de vedere tipologic, sînt reprezentate următoarele două tipuri de celturi:

- 1) tipul cu gura concavă;
- 2) tipul cu marginea îngroșată la exterior în formă de manșon.

Cele cinci celturi de tipul cu gura concavă păstrate în întregime, după secțiunea corpului și linia de contur a laturilor înguste, aparțin la două variante.

Prima din aceste variante, reprezentată prin exemplarul nr. 2 (fig. 1/2 și fig. 2/1), se caracterizează prin următoarele particularități: secțiunea aproape rectangulară a corpului toporului; linia de contur a laturilor înguste ușor concavă, trecerea lină spre lama cu tăiș; colțul anterior al gurii concave numai puțin mai înalt decît acela opus din dreptul torții; lipsa « scutului » pe laturile înguste și a decorului pe fețele late.

Cele mai multe exemplare ale acestei variante de celt, dintre care unele reprezintă forme de tranziție între celturile cu corpul de secțiune aproape rectangulară și acelea cu secțiunea corpului ovală, provin din nord-vestul Transilvaniei, nord-estul Ungariei, sud-estul Slovaciei și regiunea transcarpatică a R. S. S. Ucrainene³.

Deși nu s-a făcut încă o statistică completă a acestei variante de celt, totdeauna nedecorată, totuși pe baza celor cunoscute pînă în prezent relativ la

prin comparație cu toporul publicat de Hampel (VIII, 2) și cele două exemplare de la Abramovka din fosta gubernie Ecaterinoslav, care nu au fost reprezentate de către Tallgren. În schimb, în depozitul de la Nikolaev, caracterizat printr-un amestec de obiecte din bronzul mijlociu și târziu, se află un fragment de asemenea topor (Muzeul de istorie din Kiev, nr. inv. 7467). Un alt topor cu aripioare mediane provine din orașul Cernigov (A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 58, fig. 6,3).

¹ De ex. topoarele cu aripioare mediane din depozitul de la Piricse (Hampel, CXCII, 27 și N. Åberg, *op. cit.*, p. 26 și pl. XIV, 31) și de la Hallstatt

(R. Pittioni, *Österreichs Urzeit im Bilde*, Leipzig u. Wien, 1938, pl. 32, mijloc stînga). În legătură cu acest tip de topor cu aripioare mediane, O. Kleemann susține că el re apare în perioada a V-a sub forma toporului cu aripioare finale (*op. cit.*, p. 149 și p. 85, fig. 20 k, v).

² Pentru fazele acestei cronologii vezi H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, în *Röm.-Germ. Forschungen*, vol. 22, Berlin, 1959, p. 182 și urm.

³ M. Petrescu-Dimbovița, *Depozitul de bronzuri de la Birsana (Maramureș)*, în *AISC*, V, 1944-1948, p. 273 și urm. Se adaugă aici și regiunea transcarpatică a R. S. S. Ucrainene.

răspîndirea ei, se poate conchide că ea este oarecum acasă în aceste regiuni, întîlnindu-se numai în mod sporadic în afara lor.

A doua variantă, căreia îi aparțin exemplarele nr. 4—6 (fig. 1/4—6 și fig. 2/3—5) se caracterizează prin următoarele particularități: secțiunea ovală a corpului toporului, talia nezveltă sau zveltă, după cum linia de contur a laturilor înguste este dreaptă sau mai mult ori mai puțin concavă; colțul anterior al gurii concave mai înalt decît acela opus din dreptul torții și cu vârful adesea îndoit spre interior pentru o mai bună fixare de coada toporului.

Numeroasele exemplare aparținînd acestei variante de celt pot fi clasificate în următoarele subvariante:

a) Simplă, scundă, nezveltă și nedecorată.

b) Simplă, cu colțul anterior al gurii concave puțin dezvoltat, mai mult sau mai puțin zveltă și rareori decorată.

c) Decorată sau nedecorată, zveltă și cu colțul anterior al gurii concave lung.

Pînă la întocmirea unei statistici și cartarea acestei subvariante de celt, deseori decorată, se poate susține pe baza descoperirilor cunoscute că ea a fost mai răspîndită decît varianta de celt cu gura concavă și secțiunea corpului rectangulară¹. De asemenea, mai multe exemplare ale ei se întîlnesc în nord-vestul Transilvaniei, nord-estul Ungariei, sud-estul Slovaciei și regiunea transcarpatică a R. S. S. Ucrainene.

d) Mai scundă, cu latura posterioară a lamei cu tăiș trasă înapoi și ascuțișul arcuit, ca de exemplu la unele celturi cu marginea îngroșată la exterior în formă de manșon din Transilvania, Ungaria și regiunea subcarpatică a R. S. S. Ucrainene².

Această subvariantă apare izolat în Transilvania, Ungaria și regiunea subcarpatică a R. S. S. Ucrainene. Din punct de vedere cronologic, ea este mai tîrzie, întrucît, ca și celturile cu marginea îngroșată la exterior în formă de manșon și cu latura posterioară a lamei cu tăiș trasă înapoi, se întîlnește în depozitele de la sfîrșitul Hallstattului timpuriu (= Hallstattul B₂ după cronologia lui Müller-Karpe, sec. IX î.e.n.).

e) Plată, cu lama cu tăiș foarte lată și cu prag între corpul și lama toporului, influențată de celtul cu marginea îngroșată la exterior în formă de manșon. Se citează aici numai un exemplar din depozitul de la Moigrad³.

Exemplarul nr. 3 reprezintă o formă de tranziție între aceste două variante de celt, avînd secțiunea corpului mai mult ovală decît rectangulară și «scuturi» pe laturile înguste. Conturul laturilor înguste este ceva mai concav ca la prima variantă, iar colțul anterior al gurii concave este lat de la turnare și relativ scurt.

Avîndu-se în vedere frecvența descoperirilor de celturi cu gura concavă, se poate deduce că centrul de răspîndire al acestui tip de celt trebuie căutat în nord-estul Transilvaniei, nord-vestul Ungariei, sud-estul Slovaciei și regiunea transcarpatică a R. S. S. Ucrainene⁴. Exemplare izolate s-au găsit și în afara acestei

¹ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 273.

² Vezi de același, *Depozitul de obiecte de bronz de la Blăjenii de Jos (raionul Bistrița), RUP Iași*, I, 1—2, 1954, p. 281 și urm., în care se discută varianta de celt cu gura concavă și cu latura îngustă posterioară a lamei tăișului trasă și ridicată puțin înapoi.

³ I. Nestor, *Ein Bronzedepot aus Moigrad (Rumänien)*, in *PZ*, XXVI, 1935, p. 29, fig. 2,8 și p. 31, fig. 3,3.

⁴ *Ibidem*, p. 43, unde se arată că tipul acesta de celt, ca și virfurile de lance din depozitul de la Moigrad sînt aici «acasă». În legătură cu acest tip de celt vezi și I. Andrieșescu, *Nouvelles contributions sur l'âge du bronze en Roumaine. Le dépôt de bronze de Drajna de Jos et l'épée de Bucium*, in *Dacia*, II, 1925, p. 360, nota 2.

regiuni din Transilvania și Ungaria pînă în R. S. S. Moldovenească¹ și R. S. S. Ucraineană² spre est și pînă în Muntenia³ și Iugoslavia⁴ spre sud și îndeosebi pînă în regiunea subcarpatică a R. S. S. Ucrainene⁵ și restul Cehoslovaciei⁶.

În cuprinsul ariei de răspîndire a acestui tip de celt se întîlnesc și alte variante, în afară de acelea reprezentate în depozitul de la Tăuteu.

Din punct de vedere cronologic, cu toate că cele două variante ale acestui tip de celt s-au găsit împreună în depozitul de la Tăuteu, prima (cu secțiunea corpului rectangulară) pe baza asocierii ei cu alte obiecte de bronz din depozitele unitare este mai veche decît a doua (cu secțiunea corpului ovală), apărînd încă de la sfîrșitul epocii bronzului.

Această din urmă variantă care datează din Hallstattul timpuriu este uneori decorată⁷, preluînd în unele cazuri chiar decorul din linii în formă de unghi de pe celturile cu marginea îngroșată la exterior⁸.

Exemplele mai puțin numeroase ale primei variante se masează îndeosebi în nord-vestul Transilvaniei, nord-estul Ungariei, estul Slovaciei și regiunea transcarpatică a R. S. S. Ucrainene, spre deosebire de piesele mai frecvente ale diferitelor subvariante ale variantei a doua care s-au răspîndit și dincolo de limitele acestor regiuni pînă în locuri mai depărtate.

Tipul de celt cu marginea îngroșată la exterior și decor plastic este reprezentat în depozitul de la Tăuteu prin trei exemplare întregi, nr. 7—9 (fig. 1/7—9 și fig. 2/6 și 3/1—2) și un fragment, nr. 11 (fig. 1/1, fig. 3/4 și fig. 4), care prezintă următoarele caracteristici: marginea îngroșată la exterior sau lățită puțin în formă de pîlnie; talia mai mult sau mai puțin zveltă; delimitarea clară a celor trei părți ale celtului: marginea, corpul de secțiune ovală și lama cu tăiș, între ultimile două trecerea fiind mai mult sau mai puțin accentuată; laturile înguste mai arcuite și lama

¹ Un exemplar de acest tip provine din depozitul de bronzuri de la Valea Rusului, com. Coiceni, r. Florești, care se păstrează în colecțiile Muzeului de istorie din Chișinău.

² Tipul acesta de celt este cunoscut pînă la Niprul mijlociu, după cum ne-o documentează un exemplar decorat din colecțiile Muzeului de istorie din Kiev (nr. inv. 347) reprodus de A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 58, fig. 6, 7.

³ Este cunoscut exemplarul din depozitul de la Drajna de Jos, r. Teleajen, reg. Ploești (I. Andrișescu, *op. cit.*, p. 363, pl. III, 12).

⁴ De ex. în depozitele de la Privina Glava (Miodrag Grbić, *Privina Glava*, în *Starinar*, seria III, vol. VI, 1931, p. 25, fig. 3 și Draga Garașanin, *Камалог мѣтала*, Belgrad, 1954, pl. XV, 3), Bizovac (Fr. Holste, *op. cit.*, pl. 3, 12), Otok-Privlaka (*ibidem*, pl. 5,5), descoperirea izolată de la Dubravica (Draga Garașanin, *op. cit.*, pl. XXXVI, 10) ș.a.

⁵ În Muzeul din Lvov se află celturi de acest tip descoperite la Krilos, Kamionka-Wielka, Igrovica, Sambor și Horodenka (de unde provine și o formă de turnat un asemenea celt).

⁶ De ex. celturile de acest tip din descoperirile de la Kyjov și Hřivínův Újezd (I. L. Červinka, ms. citat), Lužkovice (J. Skutil, *Předhistorické nálezy Rud. Janovského z Holešouska*, în *Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*, LI (1938), p. 24, pl. VIII, 3), Štramberk-Šipka din nordul Moraviei (J. Knies, *Pravěké nálezy ve Štramberku*, Štramberk,

1929), Čerekvice din Boemia (Muzeul Național din Praga, nr. inv. 19 288 și 19 289) ș.a.

⁷ Decorul exemplarelor fără talia zveltă constă dintr-o bandă de mai multe dungi în relief pe margine, ca de ex. pe celturile de la Komjatna (Hampel, CXX, 4—9) și Bešenová (Jan Eisner, *Slovensko v Pravěku*, Bratislava 1933, p. 115, fig. 9, 2a b) din Slovacia. Acest decor simplu se întîlnește deseori împreună cu «scuturile» și pe celturile cu gura concavă și talia zveltă sau pe celturile cu început de gură concavă și cu talia puțin zveltă, ca de ex. pe celturile din fostul județ Bihor (Hampel, CCXXVI, 1, 2, 6), Josani, reg. Crișana (*ibidem*, CCVI, 13), Negriștești, r. Dej (un exemplar inedit din Muzeul raional din Dej, comunicat de I. Nestor), Fizeșul Gherlei, r. Gherla (Roska M., *Repertorium*, p. 219, fig. 262, 3), Dăbica, r. Gherla (*ibidem*, p. 69, fig. 68), Moigrad, r. Zalău (I. Nestor, *op. cit.*, fig. 2,9 și fig. 3,2), Olcsvaapáti (F. v. Tompa, *25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn, 1912—1936*, în *24/25 BRGK*, 1937, pl. 49, 28), Takta-Kenéz (AE, p. 275, fig. 1,5), Gyermel (Hampel, CLIX, 6) și pe forma de turnat de la Velem St. Vid (Kálmán Freiherrn von Miske, *Die Prähistorische Ansiedlung Velem St. Vid*, Viena 1908, pl. XXIV, 6). Uneori acest decor se întîlnește împreună cu «scuturile», ca de ex. pe celturile de la Takta-Kenéz (AE, p. 275, fig. 1, 2, 4, 7), Tisza-Szent-Imre (Hampel, CLXXII, 21—23) și Dolýan (*ibidem*, pl. CLX, 1).

⁸ De ex. pe unele exemplare de la Takta-Kenéz (AE, p. 275, fig. 1, 6) și Tisza-Szent-Imre (Hampel, CLXXII, 16).

tăișului mai lată cu cât toporul este mai scurt; prezența unei torți la toate exemplarele și decorul plastic din benzi de dungi în relief pe corpul toporului.

În legătură cu acest tip de celt s-ar putea pune și un alt exemplar, nr. 10 (fig. 1/10 și fig. 3/3), mai mic și fără decor plastic pe corp.

Tipul de celt cu decor plastic, ca și acela corespunzător fără toartă, cu care se întâlnește deseori împreună, este caracteristic pentru depozitele de bronzuri din Hallstattul timpuriu din România, Ungaria, Slovacia, regiunea transcarpatică a R. S. S. Ucrainene și Iugoslavia¹.

În această vreme, pe lângă decorul simplu constituit dintr-o bandă din 1—3 dungi orizontale în relief sau în formă de unghi, originar din perioada anterioară, apare un altul mai complicat, descris la nr. 7, dintr-o bandă verticală din dungi în relief, plasată sub o altă bandă orizontală sau mai mult sau mai puțin arcuită din asemenea dungi (fig. 1/7 și fig. 2/6)². La o serie de exemplare dungi în relief ale motivului unghiular nu se închid, ci se continuă, în formă de două benzi arcuite, mai mult sau mai puțin deschise spre laturile înguste ale toporului.

Cum s-a arătat mai sus, acest decor unghiular se întâlnește uneori și pe celturile cu gura concavă, chiar dacă acestea nu s-au găsit în același depozit cu celturile cu marginea îngroșată la exterior și cu decor unghiular.

În ceea ce privește răspândirea acestui tip de celt, cu marginea îngroșată la exterior și cu decor plastic, se constată că în nord-estul Slovaciei și regiunea transcarpatică a R.S.S. Ucrainene el este mai puțin frecvent decât celturile cu gura concavă.

În afară de spațiul amintit, cele mai multe exemplare ale acestui tip de celt provin din restul Ungariei și Iugoslaviei. Alte exemplare s-au găsit în Austria, Boemia, Moravia și Silezia³ și chiar mai departe sub formă de descoperiri răzlețe pînă în nordul Germaniei⁴ și sudul Italiei⁵.

Pe teritoriul țării noastre, în afară de Transilvania, tipul acesta de celt este mai bine documentat în Oltenia, îndeosebi prin formele de turnat de la Plenița (r. Plenița, reg. Craiova)⁶.

Forma și decorul fragmentului de celt din depozitul de la Tăuteu pot fi întregite cu ajutorul exemplarelor asemănătoare din Ungaria⁷. Astfel, întregit, celtul de la Tăuteu corespunde tipului *a* de la Velem St. Vid⁸, care se caracterizează printr-un contur zvelt, marginea îngroșată puternic la exterior, lama mai mult sau mai puțin arcuită, delimitarea clară între corpul toporului și lama cu

¹ Numeroase exemplare ale acestui tip de celt din regiunile amintite au fost publicate de Stephan Foltiny, *op. cit.*, p. 87 și urm., Fr. Holste, *op. cit.*, *passim*, și Draga Garašanin, *op. cit.*, *passim*.

² N. Åberg, *Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie*, Teil V, *Mitteleuropäische Hochbronzezeit*, Stockholm, 1935, p. 99.

³ *Ibidem*.

⁴ Un exemplar cu decor unghiular și bandă verticală provine de la Escheburg (Ernst Sprockhoff, *Jungbronzezeitliche Hortfunde Norddeutschlands (Periode IV)*, *Kataloge des röm.-germ. Zentral mus. zu Mainz*, nr. 12, Mainz, 1937, pl. 5, 19).

⁵ N. Åberg, *op. cit.*, p. 99, după *Bull. Pal. It.*, 1903, p. 108, fig. 8, citează un exemplar din depozitul de la Manduria lângă Tarent.

⁶ D. Berciu, *op. cit.*, p. 135, fig. 175, 1—3. Pentru reproducerea mai bună a unei forme de turnat de la Plenița vezi M. Demetrescu și C.S. Nicolăescu-

Ploșor, Călăuză, Muzeul Regional al Olteniei, p. 51, fig. 17.

⁷ Se citează aici câteva exemplare mai mici de la Geszt (AE, XXII, 1902, p. 282, fig. 3), Kis-Terence (Képtatlasz az Archaeologiai Közlemények, II, Budapesta 1861, pl. XXII, 144), Velem St. Vid (K. Fr. v. Miske, *op. cit.*, pl. XVI, 9) și în special o piesă dintr-o localitate necunoscută din Ungaria (Hampel, XIII, 4), pe baza căreia s-a încercat să se întregască fragmentul de celt din depozitul de la Tăuteu. În legătură cu acest tip de celt pot fi menționate și exemplarele din comitatul Szabolcs (*ibidem*, CCLIII, 5, 7) și de la Velem St. Vid (K. Fr. v. Miske, *op. cit.*, pl. XVI, 7—8).

⁸ *Ibidem*, p. 15. Vezi și Otto Kleemann, *op. cit.*, p. 85, fig. 20 s (un exemplar din depozitul de la Städtel, Kr. Namslau, alături de topoare cu arpioare mediane și la partea superioară din perioada a IV-a a bronzului din nordul Germaniei).

tăișul drept sau ușor arcuit și prin decorul plastic constituit din una pînă la trei dungi orizontale în relief plasate sub margine și din dungi care împrejmuesc «fostele aripioare» de pe corpul toporului.

Deci, din depozitul de la Tăuteu, ca și din alte depozite din Hallstattul timpuriu, din care s-a menționat numai acela cunoscut de la Velem St. Vid, fac parte mai multe variante ale celtului cu marginea îngroșată la exterior și decor plastic, a căror cronologie în cadrul Hallstattului timpuriu se va putea preciza mai bine prin studiile viitoare cu privire la acest tip de celt.

În afară de celturi, în lotul mai nou de bronzuri de la Tăuteu se mai găsesc o seceră cu buton și două seceri cu limbă la mîner, puternic arcuite și cu spinarea îngroșată, dintre care una, cu un început de prag pe spinare, între lamă și mîner, aparține unei variante mai rare.

Secera cu buton de la Tăuteu reprezintă o variantă care se caracterizează prin îngustimea lamei în comparație cu lungimea ei ¹.

Această variantă de seceră cu lama îngustă arcuită în formă de cosor este în genere rară, întîlnindu-se în unele descoperiri de bronzuri de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din nord-estul Transilvaniei, nord-vestul Ungariei, sud-estul Slovaciei și regiunea transcarpatică a R. S. S. Ucrainene ².

În schimb, atît în acest spațiu, cît și în afara lui, este frecventă varianta de seceră cu buton cu lama lată, prezentă și în lotul mai vechi de bronzuri din depozitul de la Tăuteu ³.

La rîndul ei, seceră cu limba la mîner și lama îngustă din depozitul de la Tăuteu ⁴, pentru care se cunosc unele analogii în descoperirile de bronzuri din Hallstattul timpuriu din Ungaria ⁵, este foarte rară pe teritoriul țării noastre. Din cauza dimensiunilor mici este mai mult ca sigur că atît acest exemplar, cît și celălalt cu buton din depozitul de la Tăuteu, nu au avut o întrebuințare practică ⁶.

În afară de aceste două tipuri de seceră în depozitul de la Tăuteu se mai întîlnește și o variantă mai puțin frecventă a tipului de seceră cu limba la mîner, caracterizată printr-un început de prag pe spinarea îngroșată, între lamă și mînerul propriu-zis ⁷. În depozitele și în turnătoriile de bronzuri datînd din Hallstattul timpuriu și aflate într-o serie de așezări din Transilvania ⁸, Ungaria ⁹,

¹ Corespunde tipului II αβ din clasificarea lui H. Schmidt (H. Schmidt, *Der Bronzesichelfund von Obertau*, ZfE, 36, 1, 1904, p. 450).

² De ex. în depozitele de la Kemece (Hampel, CCXXVIII, 25), Geszt (AE, XXII, 1902, p. 282, fig. 7), Komjatna (Hampel, CXX, 13, 16), Badalo (ibid., CVIII, 34), Suskovo și Boržavskoje (mai multe exemplare în Muzeul din Ujgorod) etc.

³ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 226, fig. 1/14 și p. 227, fig. 2/2.

⁴ Forma acestei seceri, indiferent de lățimea lamei, corespunde tipului II β din clasificarea lui H. Schmidt (*op. cit.*, p. 421 și urm. și passim).

⁵ De ex. în depozitul de la Török-Koppány (Hampel, CXVII, 7, 10).

⁶ Pentru diferitele ipoteze relativ la semnificația descoperirilor de seceri de bronz vezi W. A. v. Brunn, *Der Schatz von Frankleben und die mitteldeutschen Sichelfunde*, in PZ, XXXVI, 1957, p. 65 și urm.

⁷ Corespunde tipului I α din clasificarea lui H. Schmidt (*op. cit.*, p. 421 și urm. și passim).

⁸ De ex. în turnătoriile de la Uioara de Sus, înglobat orașului Ocna Mureșului (C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Însemnări asupra agriculturii preistorice de pe pămîntul românesc*, București, 1922, fig. 8/4 și Fr. Holste, *op. cit.*, pl. XLVI, 24, 28 și Spálnaca, r. Aiud (Hampel, CXLVIII, 21, 24, 26, 28, 30-33 și H. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 209, fig. 7/4-5).

⁹ Se citează aici numai cîteva din numeroasele exemplare, dintre care unele prezintă numai început de prag sau chiar prag, ca de ex. acelea din depozitele de la Kemece (Hampel, CCXXXIII, 5) și Kiliti (Kuzsinsky Bálint, *A Balaton környékének archaeologidja*, Budapest, 1920, p. 7, fig. 9, 40), Csongrád (Fr. Holste, *op. cit.*, pl. 29, 28) și din două descoperiri izolate fără loc de gărire cunoscut din Ungaria (Hampel, XIV și XV, 3). În afară de acestea, în depozitele de la Piricse (*ibidem*, CXCI, 2, 7 și 9) și Pölöske (*ibidem*, CLIV, 20), datorită numărului mare de variante de seceri cu limba la mîner în comparație cu alte elemente de inventar, se poate urmări evoluția variantelor cu prag.

Cehoslovacia¹, Iugoslavia² și Italia³, varianta aceasta de seceră este asociată de obicei cu alte seceri cu limba la mîner și mai rar cu secerile cu buton.

Din punct de vedere tipologic, nu este exclus ca seceră de la Tăuteu să reprezinte o variantă intermediară între secerile cu limba la mîner și două cioturi de la turnat și secerile cu limba la mîner și prag propriu-zis și numai cu un ciot de la turnat pe spinarea îngroșată a lamei.

Această variantă intermediară de seceră cu limba la mîner se întîlnește deseori în depozitele în care sînt și celelalte două variante de seceri amintite.

Exemplele caracteristice ale acestei variante de seceră provin din descoperirile de bronzuri din spațiul romîno-ungar și Bosnia. În schimb, nu cunoaștem asemenea exemple în Italia, cu toate că acolo sînt frecvente secerile cu limba la mîner și cu prag propriu-zis pe spinarea îngroșată, între lamă și mîner.

Pornindu-se de la această constatare, este dificil să se precizeze locul de origine al variantei de seceră cu prag pe limbă la mîner. Pentru lămurirea acestei probleme se impun studii speciale cu privire la răspîndirea și cronologia acestei variante de seceră.

În fine, din lotul mai nou de bronzuri din depozitul de la Tăuteu mai fac parte și două brățări sau verigi de picior deschise și nedecorate, care aparțin la două tipuri diferite:

a) brățară sau verigă de picior, oval-rotundă, din bară de secțiune oval-neregulată, nedecorată, cu capetele îngustate și ușor suprapuse;

b) brățară sau verigă de picior, în formă de C, din bară de secțiune plan-convexă, nedecorată, cu capetele larg depărtate, nesubțiate și tăiate drept.

Ambele tipuri de brățări sau verigi de picior, decorate sau nedecorate, aflate deseori în depozitele de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din spațiul romîno-ungar, estul Slovaciei și regiunea transcarpatică a R. S. S. Ucrainene⁴

¹ De ex. în descoperirea de la Bratislava (J. Eisner, *op. cit.*, pl. XXXVII, 9) și în depozitul de la Strázi (Přibram) (H. Richly, *Die Bronzezeit in Böhmen*, Viena, 1894, pl. XXII, 7).

² De ex. în depozitele de la Motke (Fiala, *Prähistorische Bronzen aus Bosnien und der Hercegovina*, în WMBH, VI, 1899, p. 147, fig. 21), Peringrad (Idem, *Ein Depotfund aus Peringrad*, în WMBH, IV, 1896, p. 181, fig. 43-44, 46), Šumetac la Podzvižd (C. Truhelka, *Ein Depotfund aus Šumetac bei Podzvižd* (Bezirk Cazin), în WMBH, I, 1893, p. 36, fig. 5,9), Tenja lângă Osijek (Sime Ljubić, *Popis arheološkioga odjela nar-zem. Muzeja u Zagrebu*, vol. I, Zagreb, 1889, pl. XII, 70), Otok-Privlaka (Fr. Holste, *op. cit.*, pl. VI, 11, 17), Podcrkavlje i Brod (*ibidem*, pl. VII, 18), Bingula-Divoš (*ibidem*, pl. XII, 13), Privina Glava (Draga Garašanin, *op. cit.*, pl. XV, 12) ș.a.

³ Se citează aici exemplele din depozitul de la Merlara (Montagnana), prov. Este (Adolfo Callegari, Merlara (Montagnana), *Ripostiglio di bronzi*, în *Notizie degli scavi di Antichità*, CCCXXX, 1933, vol. XI, 10-12, p. 391, p. 2 și p. 392, fig. 3, 1, 4 (?) și din terremara S. Giovanni di Querciola din Reggio (Gösta Säfliund, *Le Terremare delle provincie di Modena, Reggio Emilia, Parma, Piacenza*, Lund-Leipzig, 1939, pl. 55, 1). O formă de turnat a unei seceri de acest tip, deteriorată în dreptul minerului secerii, unde se află și canalul de introducere a metalului în formă, s-a descoperit în așezarea de la Colalbo din prov. Este (E. Ghislanzoni, *Collalbo, Sta-*

zione preistorica, în *Notizie degli scavi di Antichità*, CCCXXV, 1928, vol. IV, 7-9, p. 312, fig. 16). În legătură cu această formă de turnat, autorul menționează și formele de turnat asemenea seceri de la Campeggine și Toscanella Imolese (*ibidem*, p. 313). După cum s-a arătat, poziția neschimbată a canalului de introducere a metalului în formă în dreptul minerului la tiparele din nordul Italiei și nu pe arcuirea de sus a lamei secerii, cum este cazul la alte variante ale tipului Iα din clasificarea lui H. Schmidt, dovedește originea independentă nord-italică a tipului Iα (H. Schmidt, *op. cit.*, p. 442). Este de observat că această variantă de seceră a fost preferată de locuitorii locuințelor lacustre și ai terramarelor din nordul Italiei, de unde ea s-a răspîndit apoi spre sud pînă la coasta Mării Ionice (*ibidem*, p. 429 și notele 2 și 4).

⁴ Dintre numeroasele analogii pentru primul tip de brățară se menționează aici doar unele din exemplele publicate din depozitele de la Uriu, r. Dej (M. Roska, *op. cit.*, p. 79, fig. 2, 21), Domănești, r. Carei (Hampel, CXXII, 55-70), Aluniș, r. Gherla (M. Roska, *op. cit.*, p. 254, fig. 314, 14, 22), Dragomirești, r. Vișeu (*ibidem*, p. 70, fig. 71, 3-4), Penészlek (Közlönyek, III, 1, 1943, p. 85, fig. 10, 14-16), Kemece (Hampel, CCXXXI, 3-4), Bezdéd (*ibidem*, CLVI, 23, un exemplar ceva mai masiv), Lazi, fost Lázárpaták și Vyšni Verecky (*ibidem*, CVIII, 4), Tornynosnémet (*ibidem*, CCII, 3-4, exemplare decorate). De asemenea, pentru tipul al doilea de brățară se citează ca analogii cîteva exemple publi-

au o răspîndire mai mare, nefiind caracteristice numai pentru aceste regiuni și această perioadă.

Astfel, tipul de brățară de secțiune plan-convexă se întâlnește în Europa centrală încă din bronzul mijlociu¹. De asemenea, decorul din benzi arcuite, caracteristic pentru brățările de acest tip din Transilvania, întâlnit și pe unele plăci de centură, derivă mai mult ca sigur din ornamentica spiralică locală din bronzul mijlociu².

Din punct de vedere cronologic, lotul de bronzuri prezentat aici din depozitul de la Tăuteu se caracterizează prin asocierea pieselor mai vechi, de la sfîrșitul epocii bronzului, cu altele mai noi, care predomină, din Hallstattul timpuriu³.

Astfel, în inventarul depozitului de la sfîrșitul epocii bronzului de la Uriul de Sus se află următoarele tipuri de obiecte de bronz care se aseamănă cu acelea din lotul nostru: celtul cu gura concavă și secțiunea rectangulară a corpului, toporul cu aripioare mediane, brățara deschisă nedecorată cu capetele subțiate și ușor suprapuse, secera cu buton cu lama lată și arcuită în formă de cosor și secera cu limba la mîner, puternic arcuită și cu spinarea îngroșată. Spre deosebire însă de depozitul de la Uriul de Sus, din inventarul lotului mai nou de bronzuri de la Tăuteu fac parte și alte tipuri de obiecte de bronz, ca de ex.: celtul cu gura concavă și corpul de secțiune ovală, celtul cu marginea îngroșată la exterior și decor plastic, secera cu buton și cu limba la mîner cu lama îngustă, secera cu limba la mîner și cu început de prag, pe spinarea îngroșată, în dreptul capătului superior al mînerului, și brățări sau verigi de picior deschise și cu capetele subțiate, mai mari, dar mai puțin masive. La acestea se adaugă și celelalte tipuri de obiecte din depozitul de la Tăuteu, cunoscute mai de mult, dintre care, în afară de brățări întregi și fragmentare, decorate sau nedecorate, butonași și lame de fierăstrău, se disting cuțitul cu limba la mîner și îndeosebi cinci verigi de aur, de formă rotundă, ovală și rombică, lucrate din sîrmă subțire, de secțiune rotundă, subțiată treptat înspre capetele ascuțite, deschise și alăturate⁴.

Depozitul de la Uriul de Sus, pe baza topoarelor de luptă cu disc pe ceafă (variante B₃ b și B₄ a Nestor)⁵, a celturilor cu gura concavă și secțiunea rectangulară a corpului, a brățărilor și a celorlalte elemente de inventar datează în mod sigur de la sfîrșitul epocii bronzului (= Reinecke D, sec. XIII î.e.n.)⁶.

La rîndul lui acest depozit este contemporan cu depozitul turnătorie de la Domănești (com. Moftinu Mic, r. Carei, reg. Maramureș), care, ca și depozitul

ante din depozitele de la Pusztá-bodolyó (*ibidem*, CCIV, 20–21 și 24), Szendrölád (*ibidem*, CVII, 16) și Breznóbánya (*ibidem*, LXIV, 3), în care, împreună cu o brățară, sînt și două vase de bronz asemănătoare cu acelea de tip Moigrad (cf. I. Nestor, *op. cit.*, p. 51 și nota 48). Aici se mai pot adăuga exemplarele decorate din lotul mai vechi de bronzuri din depozitul de la Tăuteu (VI. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 226, fig. 1/7 și p. 229, fig. 4/2) și din depozitul de la Penészlek (Közlönyek, III, 1, 1943, p. 85, fig. 8).

¹ Stephan Foltiny, *op. cit.*, p. 26 și urm.

² *Ibidem*, pentru decorul din arcuri ovale, triunghiuri hașurate și șiruri de arcuri de pe brățările din bronzul mijlociu din Europa centrală, studiate de către K. Willvonseder.

³ Asupra asocierii obiectelor de bronz mai vechi cu altele mai noi în depozitele de bronzuri din Hallstattul timpuriu au atras atenția Z. Vinski și Ks.

Vinski Gasparini (*Prolegomena k statistici i kronologji prehistorijskih ostava v Hrvatskoj*, în *Opuscula Archaeologica*, 1956, p. 64 și urm.), după care, în stabilirea cronologiei depozitelor, este hotărîtor raportul cantitativ dintre tipuri.

⁴ VI. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 225 și urm.

⁵ I. Nestor, *Die verzierten Streitexte mit Nackenscheibe aus Westrumänien*, în *Marburger Studien*, Darmstadt, 1938, p. 192.

⁶ În legătură cu datarea depozitului de la Uriul de Sus în sec. XIII î.e.n., se înlătură îndoielile exprimate de subsemnatul relativ la datarea seriei de depozite Uriul-Domănești într-o etapă mai veche decît 1100 î.e.n., așa cum rezultă în mod just din studiul lui I. Nestor relativ la depozitul de la Moigrad (M. Petrescu-Dimbovița, *Depozitul de bronzuri de la Bîrsana*, p. 277 și nota 2).

de la Uriu, cuprinde în inventarul lui topoare de luptă cu disc pe ceafă, variantele B₃a, B₃c și B₄a Nestor¹, celturi cu gura concavă cu secțiunea corpului aproape rectangulară și brățări sau verigi de picior cu capetele subțiate.

Din aceeași serie ca depozitele de la Uriul de Sus și Domănești mai fac parte și alte numeroase depozite din nord-vestul Transilvaniei, nord-estul Ungariei, estul Slovaciei și regiunea transcarpatică a R. S. S. Ucrainene.

În comparație cu această serie de depozite de bronzuri de la sfârșitul epocii bronzului, denumită Uriul Domănești, marile turnătorii de la Uioara de Sus (înglobat orașului Ocna Mureșului) și Spălnaca (r. Aiud, reg. Cluj) sînt mai noi, plasîndu-se la începutul Hallstattului (= Hallstatt A₁ după cronologia lui H. Müller-Karpe, sec. XII î.e.n.), întrucît în inventarul lor, pe lângă elementele de tradiție mai veche, de la sfârșitul epocii bronzului, există și altele noi, sau mai evoluat, de la începutul Hallstattului timpuriu, prin analogie cu piesele corespunzătoare din depozitele de bronzuri din Europa centrală și est-centrală².

La rîndul lui, depozitul de la Tăuteu considerat în întregime pe baza asocierilor directe și crucișe ale pieselor din inventarul lui cu alte obiecte de bronz și aur din depozitele de bronzuri din Transilvania, în special din depozitul de la Brăduț (r. Odorhei), este mai nou decît seriile de bronzuri Uriul-Domănești și Uioara-Spălnaca. În acest caz, el nu mai poate fi considerat contemporan cu depozitul de la Guruslău (r. Zalău), care datează de la sfârșitul epocii bronzului și nici că urmează imediat după depozitele din seria Uriul-Domănești, așa cum s-a presupus pînă nu de mult³.

Din aceste motive, se poate admite că depozitul de la Tăuteu datează de la începutul Hallstattului B (= Hallstatt B₁ după cronologia lui H. Müller-Karpe, sec. X î.e.n.), urmînd după o serie de bronzuri din Transilvania, nu încă îndeajuns de bine precizată, corespunzătoare fazei Hallstatt A₂ (după cronologia lui H. Müller-Karpe, sec. XI î.e.n.).

Această încadrare cronologică a depozitului de la Tăuteu corespunde cu datarea lui imediat după anul 1000 î.e.n., propusă de Vl. Dumitrescu⁴, îndeosebi pe baza celor mai apropiate analogii, în primul rînd verigile de aur din depozitul de la Brăduț, care, datorită cazanului de bronz din inventarul lui, poate fi plasat în mod sigur în această perioadă a Hallstattului timpuriu. Data acestui depozit este foarte apropiată de aceea a depozitului de la Moigrad (com. Mirșid, r. Zalău, reg. Cluj), studiat mai de mult de I. Nestor, care l-a considerat contemporan cu depozitele de la Hajdu-Böszörmény, H. Sámson și altele din Ungaria, plasîndu-l în prima perioadă a bronzului IV (= Reinecke IV₁₋₂), datată de el între 1100 și 900 î.e.n.)⁵.

Depozitul de la Moigrad, spre deosebire însă de acelea de la Tăuteu, conține, în afară de două celturi cu gura concavă și corpul de secțiune ovală și două

¹ I. Nestor, *loc. cit.*

² Încadrarea cronologică în Hallstatt A₁ a acestei serii de bronzuri, denumită Uioara-Spălnaca, s-a făcut cu concursul lui W.A.v. Brunn de la Institutul de pre- și protoistorie de pe lângă Academia de Științe din Berlin, căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

³ M. Petrescu-Dimbovița, *op. cit.*, p. 277 și urm. și de același, *Contribuții la problema sfârșitului epocii bronzului și începutului epocii fierului în Moldova,*

în SCIV, IV, 3-4, 1953, p. 477 și 481., *Objets en bronze de la fin de l'âge du bronze et du début de l'âge du fer découverts dans l'espace délimité par les Carpathes, le Danube Inférieur et le Pruth* (sub tipar, în volumul cu comunicări de la al V-lea Congres Internațional de Științe pre- și protoistorie din 1958 de la Hamburg), precum și în alte lucrări scrise de același autor.

⁴ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 234.

⁵ I. Nestor, *Ein Bronzedepot aus Moigrad (Rumänien)*, p. 57.

tăişuri de celt, încă un tip de celt plat cu gura concavă, care reprezintă probabil o variantă ceva mai târzie, caracterizată prin împreunarea mai multor elemente de la alte celturi contemporane, în special de la acelea cu marginea îngroşată la exterior, că de exemplu marea lăţime a lamei şi îndeosebi pragul dintre corpul toporului şi lama cu tăiş, particularităţi neîntâlnite la alte celturi cu gura concavă şi corpul de secţiune rectangulară.

Deci, în stadiul actual al cercetărilor nu se mai poate vorbi de o serie de bronzuri Tăuteu-Guruslău, ci de seria Moigrad-Tăuteu, care, pe baza caracteristicilor inventarului obiectelor de bronz, datează de la începutul fazei Hallstatt B.

În această vreme, metalurgia bronzului din Transilvania a depăşit faza de maximă dezvoltare de la sfârşitul epocii bronzului şi din faza Hallstatt A. Cu toate acestea, formele mai variate şi evoluat ale unor unelte, ale armelor, vaselor şi obiectelor de podoabă dovedesc că în această vreme a continuat să se dezvolte în Transilvania o producţie de obiecte de bronz din cele mai importante din estul Europei centrale, contribuind la accelerarea procesului de diferenţiere social-economică din cadrul societăţii locale gentilice patriarhale.

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIŢA

НОВЫЕ СВЕДЕНИЯ О КЛАДЕ БРОНЗОВЫХ ИЗДЕЛИЙ ИЗ ТЭУТЕУ (р-н Маргита, обл. Кришана)

РЕЗЮМЕ

Осенью 1940 г. Национальный музей древностей приобрел собрание из 16 бронзовых изделий (13 целых и 3 фрагментарных) раннегальштаттского периода с указанием, что они происходят из местности Теребеш без какого-либо другого объяснения.

Сначала автор отнесся с недоверием к туманному указанию происхождения предметов: в Трансильвании есть 3 пункта, носящих венгерское название Теребеш. Одно из них, называемое просто Теребеш (Кирбиш), находится в области Кришана, на расстоянии лишь 6 км к северу от села Тэутеу, где в 1934 г. обнаружили клад из 27 целых и фрагментарных бронзовых изделий, пяти золотых звеньев, небольшого сосуда из обожженной глины и большого сосуда, также из обожженной глины, от которого сохранилось лишь 11 черепков (ср. Vl. Dumitrescu, *Le dépôt de la fin de l'âge du bronze découvert à Tăuteni*, в «Dacia», V—VI, 1935—1936 гг., стр. 225 и след., с примечанием, что точное название местности — Тэутеу и Ардос Фридерик. См. *Археологические данные в связи с гор. Орадеа и уездом Бихор*, Орадя 1936 г., выдержки из «Familia», III, 1936, 4, стр. 12). При исследовании обоих собраний бронзовых предметов из Тэутеу и «Теребеша» в Национальном музее древностей обнаружили, что их сближает и характер патины и то обстоятельство, что с типологической точки зрения они могли бы быть найдены вместе, будучи составными частями обычного в то время клада. К общим чертам, касающимся патины и состояния сохранности предмета, прибавляется и небольшое расстояние — лишь несколько километров — между Тэутеу и Кирбишем (Теребешем), что также можно привести в качестве аргумента, подтверждающего общность происхождения обоих собраний бронзовых изделий.

Эти наблюдения были проверены в ходе исследования на местах, проведенного в конце 1945 г. в Тэутеу, Маргите, Ораде и других местностях. Была уточнена обстановка открытия клада в Тэутеу и топографическое положение элементов клада после

их находки. Исследование показало, что и собрание бронзовых изделий, относимое к Терешу, в действительности является частью клада из Тэутеу и не находилось ни в одном из трех пунктов, носящих название «Тереш».

Небольшой шурф, заложенный в южной части холма Шаллас, позволил установить и точное место находки клада: примерно в 600 м от последних домов на юго-западной окраине села Тэутеу. При этом в отвалах раскопа, где обнаружили клад, было найдено 11 мелких черепков большого сосуда и небольшой кусок патины светло-зеленого цвета.

Несмотря на тщательное обследование участка вокруг места находки клада, больше не обнаружили черепков глиняной посуды; в обвале не отмечено следов археологического слоя.

Зато неподалеку от места находки клада, в пределах села Тэутеу на юго-юго-восточном склоне холма Телек Мезо, отождествили поселение начала эпохи переселения народов, на котором нашли несколько обломков каменных топоров невыясненной фазы первобытнообщинного строя.

После пополнения собрания из Тэутеу еще 16 бронзовыми предметами, относимыми к собранию из Тереша, оно содержит 43 целых и фрагментарных бронзовых изделия, 5 золотых колец, небольшой сосуд из обожженной глины и 22 черепка большого лощеного сосуда (который невозможно восстановить) из обожженной глины с выпуклостями, вылепленного из умеренно обожженного теста темного цвета (тип коричнево-черный), содержащего толченые черепки и щебень. Есть указания, что в этом клада были еще и другие предметы, которые не удалось найти.

В инвентарь бронзовых предметов клада, пополненного опубликованным В. Думитреску собранием бронзовых изделий, входят следующие предметы: осколок топора с ребрами посередине, 6 кельтов с вогнутым острием, 4 целых кельта с более или менее утолщенным краем снаружи и иногда с выпуклым орнаментом в верхней части топора, 1 обломок украшенного кельта, 2 серпа с выпуклостью, 2 серпа с перегибом спинки к рукоятке, причем у одного из них утолщены начало порога и тыловая часть, нож с перегибом спинки к рукоятке и слегка изогнутым острием лезвия, 4 лезвия пилы, составленные из 11 обломков, 2 острия лезвия невыясненного назначения, причем на стороне одного из них средняя жилка, 12 открытых браслетов (целых и фрагментарных) овально-круглой или овальной формы из бруска овального, круглого или плосковыпуклого сечения той же толщины или иногда суженного в конце, неукрашенного или украшенного зарубками или мотивами из полос вертикальных или ломаных линий, иногда сопровождающихся косыми или горизонтальными штрихами. В состав клада также входят; обломок тонкого бруска круглого сечения, 2 кнопки и 5 кусков необработанного металла. О последних В. Думитреску лишь упоминает, не воспроизводит их и не описывает.

Из указанного клада в настоящей работе описываются лишь 16 бронзовых предметов из относимого к Терешу собрания:

1. Верхняя часть давно сломанного топора со средними ребрами, «италийской зарубкой» на обухе (рис. 1/1 и 5/1).

2. Кельт с изогнутым острием, заостренным выступом у края втулки и почти прямоугольным сечением тулова (рис. 1/2 и рис. 2/1).

3. Кельт с изогнутым острием, закругленным выступом у края втулки и овальным сечением тулова (рис. 1/3 и 2/2).

4—6. Три кельта с изогнутым острием, с сильно заостренным выступом у края втулки и овальным сечением тулова; они украшены по узким сторонам слегка выпуклыми полосками в виде щитов (рис. 1/4—6 и рис. 2/3—5).

7. Массивный кельт с утолщенным снаружи краем, с ручкой и рельефным рисунком на тулове (рис. 1/7 и рис. 2/6).

8. Менее массивный кельт с утолщенным снаружи краем с рельефным орнаментом на тулове (рис. 1/8 и рис. 3/1).

9. Кельт меньших размеров со слегка утолщенным снаружи краем с рельефным украшением на крае и тулове, со «щитами» на узких сторонах (рис. 1/9 и рис. 3/2).

10. Кельт со слегка утолщенным снаружи краем, небольших размеров, пнящного профиля, украшенный лишь по краю (рис. 1/10 и рис. 3/3).

11. Обломок большого массивного кельта, давно сломанного и затем недавно поврежденного, вероятно, топором (рис. 1/11, рис. 3/4, рис. 4, попытка реконструкции).

12. Серп с выпуклостью, с узким лезвием (рис. 1/12 и рис. 5/2).

13. Серп с узким лезвием и перегибом спинки к рукоятке (рис. 1/13 и рис. 5/3).

14. Серп с перегибом спинки к рукоятке и началом порога на утолщенной части между лезвием и рукояткой (рис. 1/14 и рис. 5/4).

15. Неукрашенный открытый браслет овально-круглой формы из массивного бруска. Он утолщен в середине и постоянно утончается к концам, слегка находящим один на другой (рис. 1/15 и рис. 5/6).

16. Неукрашенный открытый браслет в форме буквы С из широкого бруска правильной формы с плосковыпуклым сечением, слегка суживающийся к одному из концов, как в ширину, так и в толщину (рис. 1/16 и рис. 5/6).

После описания этих предметов из клада в Тăуțеу обсуждаются технические приемы их изготовления.

Указанные бронзовые изделия отливались непосредственно в крытые одностворчатые (серпы, браслет в виде буквы С из бруска плосковыпуклого сечения) или двустворчатые (остальные предметы) формы из камня или глины; металлы вводили в форму через каналцы, выдолбленные на уровне «италийской зарубки» (топоры со средними ребрами), загиба ручки (кельты с вогнутым острием), лезвия топора у рукоятки (кельты с утолщенным снаружи краем) и одного из открытых концов бруска (браслеты). Несоответствие между рукояткой и орнаментом, наблюдаемое на некоторых кельтах, обусловлено неправильным наложением обоих клапанов и сдвигов в сторону при литье, то же на браслете овально-круглой формы. Эти дефекты, как и другие, отмечаемые на узких сторонах кельтов, исправлены более или менее тщательной ковкой. В основном, на топорах с утолщенным снаружи краем полосы от литья были тщательнее исправлены, чем на кельтах с вогнутым острием; иногда их совсем удаляли на узких сторонах лезвия около острия, где их уже нельзя различить (экземпляр № 8).

С целью определения культуры, к которой принадлежат предметы, и их датирования автор поочередно разбирает типы элементов инвентаря.

Так, вариант топора со средними ребрами этой группы является орудием среднеевропейского происхождения, распространенным на территории, простирающейся от южной Баварии до Украинской ССР. Хотя и отсутствует полная статистика экземпляров этого варианта топора со средними ребрами конца бронзового века и начала гальштатского периода, все же его характерная форма, повидимому, сравнительно хорошо представлена в румыно-венгерском пространстве.

С хронологической точки зрения в Трансильвании вариант топора со средними ребрами из клада в Тăуțеу (судя по ассоциации с остальными элементами инвентаря кладов и литейных мастерских) датируется концом бронзового века (фаза Рейнеке D) и раннегальштатским периодом (фаза A₁ и B₁ по хронологии Фр. Мюллера-Карпе).

Характерной чертой более нового собрания бронзовых изделий клада в Тăуțеу является большое количество кельтов по сравнению с другими элементами инвентаря.

В этом собрании представлены два следующих типа кельтов:

1) Тип с вогнутым лезвием и туловом почти прямоугольного (рис. 1/2 и рис. 2/1) или овального (рис. 1/3—6 и рис. 2/2—5) сечения.

Вариант с туловом почти прямоугольного сечения связан с соответствующими предметами на северо-западе Трансильвании, северо-востоке Венгрии, юго-востоке Словакии и в прикарпатской области Украинской ССР, откуда происходит большинство кельтов с вогнутым лезвием и туловом прямоугольного сечения. Это касается и варианта с туловом овального сечения с той оговоркой, что он был более распространен, чем вариант кельта с туловом прямоугольного сечения, и встречается за пределами указанных областей, в самых отдаленных местах.

С хронологической точки зрения вариант с туловом прямоугольного сечения появляется уже к концу бронзового века, между тем как вариант с туловом овального сечения датируется раннегалльштатским периодом.

2) Тип с утолщенным снаружи краем, с ручкой и выпуклым орнаментом (рис. 1/7—10, рис. 2/6, рис. 3/1—4 и рис. 4), как и соответствующий тип без ручки, с которым он часто встречается вместе, характерен для кладов бронзовых изделий раннегалльштатского периода в Румынии, Венгрии, Словакии, прикарпатской области Украинской ССР и в Югославии. На северо-востоке Словакии и в прикарпатской области Украинской ССР этот тип встречается реже, чем кельты с вогнутым лезвием. На территории РНР, кроме Трансильвании, этот тип кельта лучше всего документирован в Олтении, особенно литейными формами из Пленци.

Форма и орнамент обломка кельта из склада в Тэутеу были реконструированы с помощью аналогичных экземпляров из Венгрии, в частности из Велем Сент-Вид.

Наряду с кельтами в состав более нового собрания бронзовых изделий склада в Тэутеу входят серпы и браслеты.

Серп с выпуклостью и узким лезвием (рис. 1/12 и рис. 5/2), изогнутым в виде садового ножа, встречается реже; его находят в кладах бронзовых изделий конца бронзового века и начала галльштатского периода на северо-востоке Трансильвании, юго-востоке Словакии и в прикарпатской области Украинской ССР.

Также весьма редко встречается на территории РНР и серп с перегибом спинки к рукоятке и узким лезвием из склада в Тэутеу (рис. 1/13 и рис. 5/3), аналоги которого отмечаются в находках бронзовых изделий раннегалльштатского периода в Венгрии.

Что касается варианта серпа с перегибом спинки к рукоятке, характеризующего началом порога на утолщенной тыловой части между лезвием и собственно рукояткой (рис. 1/14 и рис. 5/5), то его можно рассматривать как промежуточный вариант между экземплярами с перегибом спинки к рукоятке и двумя зарубками от литья, с одной стороны, и экземплярами с перегибом спинки к рукоятке и собственно порогом и с одной только зарубкой от литья на утолщенной тыловой части, с другой стороны. Характерные экземпляры этого варианта серпа находят в кладах бронзовых изделий румыно-венгерского ареала и Боснии.

Зато в Италии часто встречаются серпы с перегибом спинки к рукоятке и с собственно порогом на утолщенной тыловой части, между лезвием и рукояткой.

Наконец, оба типа браслетов — овально-круглой формы или в виде буквы С, с плосковыпуклым сечением бруска, с орнаментом или без орнамента, часто встречающиеся в кладах конца бронзового века и начала галльштатского периода на территории Румынии и Венгрии, на юге Словакии и в прикарпатской области УССР, имеют более обширный ареал распространения и не являются характерными лишь для вышеуказанных областей. Подобно этому и тип браслета с плосковыпуклым сечением встречается в Центральной Европе еще в среднебронзовом веке.

Судя по этим элементам инвентаря, описанное здесь собрание бронзовых изделий из склада в Тэутеу характеризуется сочетанием более древних предметов конца бронзового века с преобладающим числом более поздних — раннегалльштатского периода. Так, наряду с типами бронзовых изделий, напоминающими некоторые предметы склада в Уриу, в это собрание, как и в остальной клад из Тэутеу, входят и другие бронзовые изделия раннегалльштатского периода, из числа которых некоторые новее серии литейных мастерских Спэлнака Уноара. Следовательно, с хронологической точки зрения клад из Тэутеу, рассматриваемый в целом, на основании прямого и косвенного сближения элементов его инвентаря с другими бронзовыми и золотыми изделиями из Трансильвании, в частности из склада в Брэдуце (р-н Одорхей) является более новым, чем серии бронзовых изделий Уриул-Домэнешти (Рейнике D, XIII в. до н.э.) и Уноара-Спэлнака (Галльштат А₁, по хронологии Фр. Мюллера-Карпе, XII в. до н.э.).

В этом случае его нельзя считать современным кладу из Гуруслэу (р-н Залэу), восходящему к концу бронзового века; нельзя также считать, что он непосредственно следует за кладами серии Уриул-Домэнешти, как это полагали до недавнего времени.

На этом основании можно допустить, что клад из Тэутеу датируется началом Гальштатта В (= Гальштатт В₁ по хронологии Фр. Мюллера-Карпе, X в. до н.э.) и следует за еще не вполне уточненной серией бронзовых изделий в Трансильвании (соответствующей фазе Гальштатт А₂ по хронологии Фр. Мюллера-Карпе, XI в. до н.э.).

Эта датировка клада из Тэутеу соответствует датированию его непосредственно после 1000 г. до н.э., давно предложенному В. Думитреску на основании аналогий в кладах из Брэдуца. Датировка этого клада приближается к датировке клада из Мойграда, давно изученного И. Нестором. Последний считал его современным кладу из Хойду-Бесермени, X-Сомсон и др. в Венгрии и относил к начальному периоду бронзового века IV (= Рейнеке IV 1—2), датируемому им 1100—900 гг. до н.э.

Таким образом, на настоящем этапе исследований уже нельзя говорить о серии бронзовых изделий Тэутеу-Гуруслэу, а о серии Мойград-Тэутеу, датируемой — судя по характеристикам инвентаря бронзовых предметов — началом фазы Гальштатт В.

В это время обработка бронзы в Трансильвании уже прошла через период максимального развития конца бронзового века и фазы Гальштатт А. Несмотря на это, более разнообразные и усовершенствованные формы некоторых орудий, оружия, сосудов и украшений доказывают, что в эту эпоху в Трансильвании продолжало развиваться производство бронзовых изделий, занимавшее одно из первых мест на востоке Средней Европы, содействуя ускорению процесса социально-экономического расслоения местного патриархального родо-племенного общества.

NOUVELLES DONNÉES SUR LE DÉPÔT D'OBJETS EN BRONZE DE TĂUTEU

(distr. de Marghita, rég. de Crișana)

RÉSUMÉ

Le Musée National des Antiquités s'est rendu acquéreur, en 1940, d'un lot formé de 16 objets en bronze — 13 complets et 3 incomplets — datant du début du Hallstatt, avec l'indication sommaire qu'ils provenaient de la localité de Terebeș, sans autres détails.

L'auteur montre que cette indication vague lui a paru suspecte dès le début, étant donné qu'il existe en Transylvanie trois localités portant le nom hongrois de Terebes. L'une d'entre elles — nommée en roumain Chiribiș — se trouve à 6 km nord de Tăuteu (rég. de Crișana), où l'on avait découvert, en 1934, un dépôt comprenant 27 objets en bronze complets ou incomplets, 5 anneaux en or, un petit vase en terre cuite et un vase plus grand également en terre cuite dont on n'a pu sauver que 11 fragments (cf. Vl. Dumitrescu, *Le dépôt de la fin de l'âge du bronze découvert à Tăuteni*, dans *Dacia*, V—VI, 1935—1936, p. 225 sqq. (l'auteur précise que le nom correct de la localité est Tăuteu) et Ardos Frideric, *Date arheologice privitoare la Oradea și jud. Bihor*, Oradea, 1936, extrait de *Familia*, III, 1936, 4, p. 12).

L'examen auquel furent soumis au Musée National des Antiquités les deux lots prouva qu'ils se ressemblaient tant par les caractères de leur patine et leur état de conservation que du point de vue typologique, pouvant fort bien provenir d'un dépôt commun; la faible distance (quelques kilomètres) séparant les deux points — Tăuteu et Chiribiș (Terebeș) — constitue un argument en plus en faveur d'une origine commune.

Ces constatations furent confirmées par une enquête effectuée sur les lieux en 1945 — à Tăuteu, Marghita, Oradea et dans la région — à l'occasion de laquelle on recueillit des détails tant sur les conditions de découverte du dépôt de Tăuteu que sur la dispersion ultérieure des objets. L'enquête établit en outre que le lot attribué à Terebeș ne provenait d'aucune des trois localités portant ce nom et qu'il appartenait également au dépôt de Tăuteu.

Un sondage effectué sur le versant sud de la colline de Szállás permit de déterminer l'emplacement exact du dépôt, situé à environ 600 m sud-ouest du village de Tăuteu. On découvrit

à cette occasion, dans la terre qui avait résulté de la fouille, 11 petits fragments du grand vase et un petit conglomérat de patine de couleur vert clair. On explora également avec soin les alentours du lieu, sans découvrir de nouveaux fragments céramiques, ni aucune autre trace d'une couche archéologique.

Par contre, non loin de l'emplacement, sur le versant SSE de la colline Telek Mezö, toujours sur le territoire de la commune de Tăuteu, on a identifié un établissement du début de l'époque des migrations, où l'on a trouvé aussi quelques fragments de haches en pierre, d'une phase indéterminée de l'époque de la commune primitive.

Le dépôt de Tăuteu, complété par les 16 pièces attribuées à Terebeș, comprend à l'heure actuelle 43 objets entiers ou incomplets en bronze, 5 anneaux en or, un petit vase en terre cuite et 22 fragments céramiques d'un vase en terre cuite plus grand, qu'il est impossible de reconstituer; le vase, qui présente des portions lustrées ou en relief, est fait d'une pâte assez bien cuite, de couleur brun-noir foncé, contenant des particules de pierre et des tessons pilés. Il y a lieu de croire que ce dépôt contenait encore d'autres objets qui n'ont pu être retrouvés.

Les pièces en bronze — y compris celles publiées antérieurement par Vl. Dumitrescu — sont les suivantes: 1 fragment de hache à ailerons médians, 6 haches à douille à rebord concave, 4 haches à douille entières, présentant un épaississement extérieur du rebord du trou d'emmanchement et parfois des décorations en relief sur le corps de la hache, 1 fragment de hache à douille ornée, 2 faucilles à bouton, 2 faucilles à languette, dont l'une a le dos de la lame épaissi et formant un léger angle avec le manche, 1 couteau à languette et à lame légèrement courbe, 4 lames de scie constituées par 11 fragments, 2 pointes de lame dont on ne peut préciser la nature, l'une d'entre elles pourvue d'une nervure médiane sur l'une de ses faces, 12 bracelets ouverts, entiers ou fragmentaires, de forme ovale ou quasi-circulaire, faits en barres de section ovale, circulaire ou plane-convexe, de grosseur uniforme ou aux extrémités effilées, non ornés ou à décor formé par des dentelures ou des bandes de traits verticaux ou angulaires complétés par des hachures obliques ou horizontales, 1 fragment d'une barre mince de section circulaire, 2 boutons, enfin 5 morceaux de métal brut, mentionnés seulement — sans reproductions ou description — par Vl. Dumitrescu.

De ces objets, l'auteur ne décrit que les 16 pièces provenant du soi-disant lot de Terebeș:

1. Partie supérieure d'une hache à ailerons médians et à « dentelure italique » sur le dos, brisée avant l'enfouissement (fig. 1/1 et 5/1).

2. Hache à douille à rebord concave, au bec développé, de section rectangulaire (fig. 1/2 et 2/1).

3. Hache à douille à rebord concave, au bec arrondi, développé, de section ovale (fig. 1/3 et 2/2).

4—6. Trois haches à douille à rebord concave, au bec très développé, et dont le corps, de section ovale, a ses côtés latéraux décorés de bandes au relief peu prononcé, en forme de boucliers (fig. 1/4—6 et 2/3—5).

7. Hache à douille au rebord épaissi extérieurement, massive, pourvue d'un anneau latéral et de décorations en relief sur le corps (fig. 1/7 et 2/6).

8. Hache à douille au rebord épaissi extérieurement, moins massive, à décorations en relief sur le corps (fig. 1/8 et 3/1).

9. Hache à douille au rebord légèrement épaissi à l'extérieur, plus petite, à décoration en relief sur le rebord du trou d'emmanchement ainsi que sur les faces et en forme de boucliers sur les bords (fig. 1/9 et 3/2).

10. Hache à douille au rebord légèrement épaissi à l'extérieur, de dimensions réduites, de forme élancée, décorée seulement sur les bords (fig. 1/10 et 3/3).

11. Fragment de grande hache à douille, déjà brisée lors de l'enfouissement et endommagée de nouveau récemment, probablement à la suite d'un coup de hache (fig. 1/11 et 3/4; fig. 4, essai de reconstitution).

12. Faucille à bouton à lame étroite (fig. 1/12 et 5/2).

13. Faucille à languette formant manche et à lame étroite (fig. 1/13 et 5/3).

14. Faucille à languette, au dos épaissi formant un léger angle au point de jonction avec le manche (fig. 1/14 et 5/4).

15. Bracelet ouvert, de forme quasi-circulaire, non orné, à tige massive, renflée au milieu et effilée à ses extrémités, qui se chevauchent légèrement (fig. 1/15 et 5/6).

16. Bracelet ouvert, en forme de C, non orné, à tige large de section plane-convexe, légèrement effilée — dans le sens de la largeur et de la grosseur — à l'une de ses extrémités (fig. 1/16 et 5/6).

L'auteur examine ensuite le procédé de travail de ces objets. Ils ont été coulés directement dans des moules monovalves à couvercle (les faucilles, le bracelet en forme de C) ou bivalves (le reste des objets), en pierre ou en argile, dans lesquels le métal était introduit par les orifices pratiqués à hauteur des « dentelures italiques » (pour la hache à ailerons), du sommet de l'anneau (pour les haches à douille à rebord concave), du rebord, à la naissance de l'anneau (pour les haches à douille au rebord épaissi extérieurement), de l'une des extrémités de la tige (pour les bracelets). Les défauts de certaines haches à douille, de hauteur de l'anneau ou des ornements, ont été causés par une superposition défectueuse des valves ou à des déplacements latéraux de celles-ci pendant le coulage; il en est de même pour le bracelet quasi-circulaire. Ces défauts, ainsi que ceux que l'on distingue parfois sur les bords des haches à douille, ont été corrigés, avec plus ou moins de soin, par martelage.

En général, les bavures dues au coulage ont été enlevées avec plus de soin sur les haches à douille à rebord épaissi extérieurement que sur celles à rebord concave; sur un exemplaire (n° 8) les traces laissées sur le bord de la hache, près de l'extrémité, ont été si bien enlevées qu'il n'est plus possible de les reconnaître.

Afin de situer les objets dans leur cadre culturel et chronologique, l'auteur passe à leur étude typologique.

Ainsi la hache à ailerons a son origine en Europe Centrale, son aire de diffusion s'étendant du sud de la Bavière jusqu'en R. S. S. d'Ukraine. Quoique nous ne possédions pas une évidence complète des exemplaires de ce type de hache, qui appartient à la fin de l'époque du bronze et au début du Hallstatt, il semble qu'il soit assez bien représenté, dans sa forme la plus caractéristique, dans l'espace roumain-hongrois. Chronologiquement, en Transylvanie, la variante de hache à ailerons du dépôt de Tăuteu se situe, d'après les autres pièces d'inventaire auxquelles on la trouve associée dans les dépôts et les fonderies, à la fin de l'époque du bronze (phase Reinecke D) et au début du Hallstatt (phases A₁ et B₁ d'après la chronologie de H. Müller-Karpe).

Un trait caractéristique du lot relativement récent d'objets en bronze du dépôt de Tăuteu est le nombre élevé des haches à douille par rapport aux autres éléments d'inventaire. Les deux types suivants de haches à douille y sont représentés:

1) Le type à rebord concave et corps à section presque rectangulaire (fig. 1/2 et 2/1) ou ovale (fig. 1/3—6 et 2/2—5). La variante à section rectangulaire se rattache aux exemplaires semblables provenant du NO de la Transylvanie, du NE de la Hongrie, du SE de la Slovaquie et de la région transcarpatique de la R. S. S. d'Ukraine, ces derniers étant les plus nombreux. Il en est de même pour la variante à section ovale, avec cette différence qu'elle est plus répandue et que sa zone de diffusion dépasse les limites géographiques que nous avons indiquées pour la première variante.

Du point de vue chronologique, la première variante apparaît dès la fin de l'époque du bronze, tandis que la seconde date du début du Hallstatt.

2) Le type à rebord épaissi extérieurement, à anneau et à décorations en relief (fig. 1/7—10; 2/6; 3/1—4, 4), de même qu'une variante identique, mais sans anneau, se rencontre dans les dépôts de bronze du début du Hallstatt de Roumanie, de Hongrie, de Slovaquie, de la région transcarpatique de la R. S. S. d'Ukraine et de Yougoslavie. Dans le NE de la Slovaquie et dans la région transcarpatique de la R. S. S. d'Ukraine, il est moins fréquent que les haches à rebord concave. Sur le territoire de la R. P. Roumaine, c'est — si l'on excepte la Transylvanie — en Olténie que ce type est le mieux représenté, à savoir par les moules découverts à Plenița.

Les formes et la décoration du fragment de hache à douille découvert à Tăuteu ont été reconstituées à l'aide des exemplaires analogues de Hongrie; particulièrement de ceux de Velem St. Vid.

En ce qui concerne les faucilles, le type à bouton et lame étroite, en forme de « Krummesser » (fig. 1/12 et 5/2), est plutôt rare; on le rencontre dans certaines découvertes de la fin de l'époque du bronze et du début du Hallstatt faites dans le NE de la Transylvanie, le SE de la Slovaquie et la région transcarpatique de la R. S. S. d'Ukraine.

De même la faucille à languette formant une manche et à lame étroite (fig. 1/13 et 5/3), connue par quelques exemplaires analogues trouvés dans les dépôts d'objets en bronze du début du Hallstatt de Hongrie, est fort rare sur le territoire de la R. P. Roumaine.

Quant à la faucille à languette présentant une ébauche d'angle au point de jonction de la lame et du manche (fig. 1/14; 5/5), on peut le considérer comme un type intermédiaire entre les exemplaires à languette et à deux nodules résultant du coulage et ceux à languette, à angle bien formé entre la lame et le manche et à un seul nodule sur le bord convexe épaissi. Des exemplaires caractéristiques de ce type de faucille ont été fournis par les découvertes d'objets en bronze faites dans l'espace roumain-hongrois et en Bosnie. En Italie, par contre on rencontre fréquemment des faucilles à languette et à angle bien formé au point de jonction de la lame et du manche.

Enfin, les deux types de bracelets, celui de forme quasi-circulaire et celui en C, à section plane-convexe, ornés ou non ornés, que l'on rencontre fréquemment dans les dépôts de la fin de l'époque du bronze et du début du Hallstatt découverts dans l'espace roumain-hongrois, l'est de la Slovaquie et la région transcarpatique de la R. S. S. d'Ukraine, sont fort répandus, n'étant pas caractéristiques de ces seules régions. De même le type de bracelet à section plane-convexe se rencontre en Europe centrale dès la phase moyenne de l'époque du bronze.

De la présentation et de l'analyse typologique des objets constituant la partie du dépôt de Tăuteu examinée ici, il résulte que ce qui caractérise ce lot, c'est l'association de pièces plus anciennes, datant de la fin de l'époque du bronze, à des pièces plus récentes — les plus nombreuses d'ailleurs — datant du début du Hallstatt. C'est ainsi qu'à côté d'objets rappelant autant certains exemplaires d'Uriu, il en est d'autres qui datent du début du Hallstatt, certains étant même plus récents que les pièces des fonderies de Șpălnaca et d'Uioara. Chronologiquement, donc, le dépôt de Tăuteu, dans son ensemble, considéré par le prisme des associations directes et indirectes entre ses pièces constitutives et d'autres objets en bronze ou en or trouvés dans les dépôts de Transylvanie, et surtout ceux du dépôt de Brăduț (distr. d'Odorhei), apparaît comme de date plus récente que les lots d'objets en bronze d'Uriul-Domănești (Reinecke D, XIIIe siècle av. n. è.) et d'Uioara-Șpălnaca (= Hallstatt A₁, XIIe siècle av. n. è.).

Il ne peut plus, dans ce cas, être considéré comme contemporain du dépôt de Guruslău (distr. de Zalău), qui date de la fin de l'époque du bronze, ni comme faisant suite immédiatement aux dépôts de la série Uriul-Domănești, comme on le supposait encore dernièrement.

Pour ces raisons, on doit admettre que le dépôt de Tăuteu date du début de Hallstatt B (= Hallstatt B₁ d'après la chronologie de H. Müller-Karpe, Xe siècle av. n. è.), étant postérieur à une série de lots de l'époque du bronze trouvés en Transylvanie, série encore insuffisamment précisée, mais correspondant à la phase Hallstatt A₂ (d'après la chronologie de H. Müller-Karpe, XIe siècle av. n. è.).

Cette façon d'encadrer chronologiquement le dépôt de Tăuteu correspond à celle proposée dès les premières recherches par Vl. Dumitrescu, qui, s'appuyant sur des analogies avec le dépôt de Brăduț, le datait immédiatement après l'an 1000 av. n. è. De même, la date de ce dépôt est très proche de celle du dépôt de Moigrad, étudié, il y a longtemps déjà, par I. Nestor, qui le considérait comme contemporain de ceux de Hajdu-Böszörmény, H-Sámson, etc. de Hongrie et le situait dans la première période du Bronze IV (= Reinecke IV₁₋₂), correspondant, selon cet auteur, aux années 1100—900 av. n. è.

Dans le stade actuel des recherches, conclut l'auteur, on ne doit donc plus parler d'une série d'objets en bronze Tăuteu-Guruslău, mais d'une série Moigrad-Tăuteu qui, d'après les éléments caractéristiques des pièces constitutives, daterait du début de la phase Hallstatt B.

A ce moment, la métallurgie du bronze en Transylvanie avait dépassé sa phase de développement maximum, correspondant à la fin de l'époque du bronze et à la phase Hallstatt A. Néanmoins, les formes assez évoluées et variées d'une série d'outils, d'armes, de vases et d'objets de parure prouvent qu'à cette époque la Transylvanie continuait à représenter, dans la zone est de l'Europe centrale, un centre de production d'objets en bronze des plus importants, contribuant par là à l'accélération du processus de différenciation sociale-économique de la société de caractère patriarcal de cette époque.